

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDÍÍ

**Energetická politika EU
a koncept sekuritizace**

Lukáš Hadrava

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha 2009

Autor práce: **Lukáš Hadrava**

Vedoucí práce: **PhDr. JUDr. Tomáš Karásek, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repositáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 19. května 2009

Lukáš Hadrava

Bibliografický záznam

HADRAVA, Lukáš. *Energetická politika EU a koncept sekuritizace*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. 70 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. JUDr. Tomáš Karásek, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce „Energetická politika EU a koncept sekuritizace“ se snaží odpovědět na otázku, zda se téma energetiky při prosazování nové energetické strategie mezi lety 2006-2008 v rámci Evropské unie stalo předmětem bezpečnostních úvah. K tomu účelu je využit teoretický rámec konceptu sekuritizace, který do diskursu bezpečnostních studií přinesla skupina výzkumníků nazývaná Kodaňská škola. Pomocí analytických postupů Kodaňské školy je zkoumán způsob prezentace tématu energetické politiky na úrovni institucí EU. Pozornost je zaměřena na dva pilíře nové strategie: udržitelná výroba energie a zabezpečení vnějších dodávek energie. Práce zkoumá, jakými prostředky představitelé orgánů Unie spojují tyto především hospodářské záležitosti s bezpečnostními otázkami a jaké efekty tyto postupy mají. Je zde jednak popsáno současné postavení energetické politiky v rámci primárního práva ES a institucionálního zakotvení a jednak dosavadní směřování Společenství ve zmíněných pilířích. Čtenáři jsou rovněž blíže seznámeni se samotnou teorií sekuritizace a s přístupem Kodaňské školy k teorii a výzkumu bezpečnostních vztahů.

Annotation

The aim of bachelor thesis “EU energy policy and the concept of securitization” is to answer a question, whether the energy had become a security issue within the European Union during enforcement of a new energy security since beginning of 2006 until the end of 2008. For this purpose, there is used a theoretical frame of concept of securitization, which was introduced to a discourse of security studies by a group of scholars so-called Copenhagen School. The manner of presentation of energy policy on EU institutions level is analysed by Copenhagen School’s analytical procedures. The attention is focused on two pillars of a strategy: sustainable energy production and safeguarded external energy supplies. The paper examines by which means EU bodies representatives connect these primarily economical matters with security concerns and what effects it brings. Current position of energy policy within EU primary legislation and institutional system is described, as well as present

direction of Community in concerned pillars. Readers are also presented in more details with the theory of securitization and with the Copenhagen School's approach to theory and research of security relations.

Klíčová slova

bezpečnostní vztahy, Kodaňská škola, teorie sekuritizace, Evropská unie, energetická politika, energetická bezpečnost, vnější vztahy EU, udržitelný rozvoj

Keywords

Security studies, Copenhagen school, theory of securitization, European Union, energy policy, energy security, EU external relations, sustainable development

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval především PhDr. JUDr. Tomáši Karáskovi, Ph.D. za jeho pečlivé odborné vedení práce, velmi cenné rady a připomínky, které mi při psaní významně pomohly. Poděkování rovněž patří všem mým blízkým, kteří mě vždy morálně podporovali.

Obsah

ÚVOD	7
1. TEORETICKÉ VYMEZENÍ	12
1.1. Kodaňská škola	12
1.2. Teorie sekuritizace	15
2. ENERGETICKÁ POLITIKA EU	19
2.1. Primární legislativa	19

2.2.	Role Komise	20
2.3.	Rada EU, Evropský parlament, Evropská rada	22
2.4.	Výchozí norma v přístupu k energetické politice EU	23
2.5.	Možnost aplikace teorie na energetickou politiku EU	25
3.	PILÍŘE NOVÉ ENERGETICKÉ POLITIKY	26
3.1.	Pilíř udržitelnosti	26
3.1.1.	<i>Nová strategie v pilíři udržitelnosti.....</i>	27
3.1.2.	<i>Environmentální sektor</i>	30
3.1.3.	<i>Pilíř udržitelnosti v rámci environmentálního sektoru</i>	32
3.1.4.	<i>Sekuritizační kroky</i>	35
3.2.	Pilíř zabezpečení dodávek	40
3.2.1.	<i>Ekonomický sektor</i>	47
3.2.2.	<i>Politický sektor</i>	48
3.2.3.	<i>Pilíř zabezpečení dodávek v rámci sektorů ek. a pol. bezpečnosti....</i>	49
3.2.4.	<i>Sekuritizační kroky</i>	51
4.	EFEKTY SEKURITIZAČNÍCH KROKŮ	55
	ZÁVĚR.....	58
	SUMMARY	61
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	63

ÚVOD

Na počátku tohoto roku byla část obyvatel Evropské unie bezprostředním svědkem sporů mezi ruskou plynářskou společností Gazprom a jejím ukrajinským protějškem. Situace nakonec dospěla k tomu, že Rusko uzavřelo kohouty plynovodu,

který tento zdroj energie přivádí do Evropy. Řada států se proto v období největších mrazů ocitla v podstatě „na suchu“, neměla z čeho vyrábět teplo, část továren a elektráren musela omezit svůj provoz. Politici a občané si opět museli připomenout, jak je energetika významným odvětvím hospodářství a jak je snadné ji zneužít k politickým účelům. Říkám „opět“, jelikož tato situace nebyla pro Evropu ničím novým. Obdobné události se odehrály na začátku ledna 2006. Na počátku roztržky mezi Ruskem a Ukrajinou byla také neshoda o výši ceny za plyn a výsledkem bylo rovněž zastavení dodávek plynu do Evropy. Podobně ropná krize v roce 1973¹ naprosto změnila pohled západního světa na otázku energetické politiky. Embargo totiž způsobilo dramatický nedostatek surovin a logicky i skokový nárůst cen energií, což mělo dalekosáhlé ekonomické dopady. Nejvýznamnějším důsledkem zmíněných příhod bylo, že se otázky uspokojivé zásoby energetických surovin, schopnosti stabilního přístupu k nim a možnosti reagovat na jejich nedostatek (energetická bezpečnost) staly tématy národní a mezinárodní bezpečnosti.

Pro Evropskou unii je energetická bezpečnost vysoce strategická záležitost. Závislost členských zemí na vnějších zdrojích je totiž alarmující. Evropa pokrývá svou energetickou spotřebu pouze z poloviny vlastními zdroji, zbytek musí dovážet. Hlavní problém je ten, že v současném energetickém mixu² EU zcela převažují fosilní paliva³, a těch mají členské státy s výjimkou uhlí zoufale málo. Na území Unie se nachází pouze 0,5% zásob ropy a 1,4% zásob zemního plynu, navíc zde převládá klesající tendence.⁴ Pro energetickou bezpečnost je však větší problém skutečnost, že tyto vnější zdroje nejsou dostatečně teritoriálně diverzifikovány.⁵ EU tak velkou většinu surovin odebírá od omezeného množství dodavatelů, s nimiž vztahy nejsou bez problémů a tudíž i jistota dodávek není zaručena.⁶ Pouze v oblasti uhlí je situace poněkud pozitivnější, ¾ své spotřeby uhlí dokážou členské státy

¹ Ropná krize byla v roce 1973 způsobena, když arabské státy OPEC a Sýrie a Egypt vyhlásili embargo na dovoz ropy do USA a dalších zemí západního světa. Šlo o odpověď na americkou podporu Izraele v jomkipurské válce. in: PLECHANOVÁ, Běla, FIDLER Jiří (1997) Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, s. 201-202

² Pojmem energetický mix se rozumí soubor různých způsobů výroby energie pro daný subjekt.

³ BAHGAT, Gawdat (2006) Europe's energy security: challenges and opportunities. *International Affairs*. 82(5): 961-975, s. 963

⁴ ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION, International Energy Statistics: Reserves

⁵ YERGIN, Daniel (2006) Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*, 85(2): 69-82

⁶ Příklad dodávek ropy: 29% ze zemí bývalého SSSR, přibližně 40% ze zemí Blízkého Východu, 19% ze Severní Afriky. in: GAULT, John (2002) *The European Union: Energy Security and the Periphery*. Geneva Centre for Security Policy, Occasional Paper Series, No. 40

pokryt vlastními zdroji.⁷ Problematiku energetické bezpečnosti ovšem nelze zredukovat pouze na problém alokace zdrojů. Někteří odborníci se totiž domnívají, že částečným východiskem EU z nevýhodné pozice by mohli být obnovitelné zdroje energií (OZE).⁸ V této oblasti mohou státy EU spoléhat sami na sebe a v současnosti jsou dokonce světovým leaderem v technologiích, které tento způsob výroby energie umožňují.

Zvláště v těchto intencích se pohybuje nová energetická politika Evropské unie, kterou Komise představila v březnu 2006. Navrhovaná opatření a plány by se tak daly rozdělit do tří základních oblastí, pilířů. Je to vytvoření efektivně fungujícího vnitřního trhu s energiemi, zvýšený důraz na udržitelný způsob výroby energií a úsilí o úspěšnější zajištění vnějších energetických dodávek.

Úkolem této bakalářské práce bude analyzovat, jakým způsobem probíhalo prosazování energetické koncepce v prostředí orgánů Evropské unie. Z toho plyne i vymezení poměrně přesného časového rozsahu, jakým se budu zabývat. Jde o období ohraničené na jedné straně vydáním Zelené knihy *Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii* 8. března 2006, který ostatní seznamoval s novými plány a na druhé straně summitem EU v prosinci 2008, kde byla koncepce ve své finální podobě schválena. Mojí hlavní motivací proč se zabývat tímto procesem byla hypotéza, že k přijetí energetického balíčku mohlo dojít právě proto, že toto doposud hospodářské téma získalo statut bezpečnostního významu. Podle mého názoru je pro obor bezpečnostních vztahů důležité podrobněji studovat důvody, způsoby a důsledky aktů, o kterých jsem psal na začátku této úvodní části, tedy případy, kdy za určitých okolností vznikne bezpečnostní problém. K takovým situacím však nedochází samo do sebe. Je k tomu nutné splnit množství podmínek.

Pro ověření své hypotézy jsem si vybral teoretický koncept sekuritizace, který se věnuje právě těmto podmínkám. Teorie sekuritizace totiž říká, že bezpečnost je sociální konstrukt a tématem bezpečnostních úvah se může stát cokoliv, pokud je to takto prezentováno relevantními subjekty. Ostatní je za bezpečnostní téma následně považují a začnou se podle toho i chovat. K přesvědčení publika aktéři používají tzv. sekuritizační akty. Jedná se o argumenty, které slouží jako nástroj, jak přesunout určitou problematiku z oblasti politiky do sféry bezpečnosti (přičemž debata na obou

⁷ ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION, International Energy Statistics: Coal

⁸ BAHAGAT (2006)

úrovních má specifické, navzájem odlišné charakteristiky). Tento proces je označován jako sekuritizace.

Moje pozornost se proto bude soustředit především na způsoby, jakými byl vysvětlován význam energetické politiky pro Evropskou unii a její členy. V předkládaných argumentech budu hledat bezpečnostní rétoriku a zkoumat, jaký charakter měly používané argumenty, co prosazovaly, na co se odvolávaly. Tato zjištění využiji k tomu, abych mohl potvrdit či popřít, že téma energetické politiky EU bylo sekuritizováno, resp. zde docházelo k sekuritizačním aktům. Debaty o nové energetické politice probíhaly u sledovaného případu v rámci celého Společenství, já se však zaměřím na dva druhy zdrojů, ze kterých budu čerpat své poznatky. Jsou to jednak strategické dokumenty, které Komise k tématu vydala a v nichž prezentovala své postoje: zelené knihy, sdělení Komise ostatním orgánům a akční plány.⁹ Dále jsou to prohlášení, která byla pronesena na půdě Evropského parlamentu (EP) během rozpravy. Tento výběr zúžím na proslovy, které pronesli zástupci Předsednictví v Radě EU při příležitosti zahájení či ukončení Předsednictví a když informovali poslance o výsledcích summitu Evropské rady. Součástí každého vystoupení je i projev předsedy Komise, který bude rovněž analyzován. Vedle toho budu zkoumat dvě debaty, jejichž tématem byla výhradně energetika: představení návrhů Komise jejím předsedou v lednu 2008 a jednání poslanců bezprostředně po plynové krizi v lednu 2006.

Selekce je logicky ovlivněna zkoumaným časovým obdobím let 2006-2008. O významu prvního typu (dokumenty energetického balíčku) pro posouzení sekuritizačního procesu se není třeba dále zmiňovat. Pokud jde o ostatní typy pramenů, je třeba připomenout, že vybrané případy jsou jedním mála momentů, kde se setkávají všechny relevantní významné orgány EU (EP, Rada EU, Komise), a jelikož předpokládám, že proces sekuritizace se odehrával mezi těmito institucemi, musím svou pozornost napnout právě sem. Zároveň povaha vystoupení zaručuje dostatečnou oficialitu a formalitu pronesených argumentů.¹⁰

Z takto vymezeného tématu vyplývá primární výzkumná otázka, zda je možné aplikovat teorii sekuritizace na problematiku energetické politiky Evropské unie. Vedle toho je důležité určit, jaké standardy v současnosti převládají v oblasti energetické politiky EU. Stanovení stávající normy je totiž nutný předpoklad

⁹ Tyto dokumenty bývají souhrnně označovány jako energetický nebo energeticko-klimatický balíček. V průběhu práce nebudu mezi těmito pojmy činit žádné rozdíly a budu je považovat za synonyma.

¹⁰ Tuto relevanci ještě více přiblížím v průběhu práce

k odpovědi na další výzkumnou otázku, která zní: Probíhá v současné době sekuritizace tématu společné energetické bezpečnosti EU? Pokud dojdeme k pozitivnímu zjištění, nabízí se možnost, vymežit v rámci zkoumaného tématu konkrétní jednotky bezpečnostní analýzy, tak jak je definuje sekuritizační teorie. Tímto způsobem se postupně dostanu k ověření méj finální hypotézy: Byla sekuritizace energetické politiky EU úspěšná?

Práce je inspirována především knihou kolektivu autorů kolem Barry Buzana, s názvem *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*.¹¹ Z tohoto díla vycházím hlavně ve svých teoretických východiscích – teorie sekuritizace je souhrnně představena právě zde. Autory představený koncept bezpečnosti mi napomohl překonat analytický problém, před který mě staví multi-tematičnost energetické politiky. Jak jsem naznačil, oblasti, kterými se nová koncepce zabývá, jsou rozmanité a v každé se pojednává o jiných záležitostech. I argumenty, s jejichž pomocí se v rámci sekuritizace manipuluje, jsou odlišného charakteru, tudíž i proces sekuritizace jinak probíhá. K zachycení těchto odlišností používám tzv. sektory bezpečnostní analýzy, které Buzan a kolegové představuje.¹² Pomocí sektorů jsou definovány nové případné zdroje hrozby bezpečnosti, odlišné od vojensko-politických. Můj výzkum se orientuje na dva pilíře energetiky, které mají největší potenciál být spojovány s bezpečnostními obavami. Pilíř udržitelnosti analyzuji pomocí sektoru environmentální bezpečnosti, pilíř bezpečnosti je vysvětlen pomocí pojmového aparátu dvou sektorů bezpečnosti, ekonomického a politického. Je nutné zdůraznit, že sektorové rozdělení má pro autory teorie i pro mě pouze analytický význam a každá provedená analýza musí být doplněna zpětným složením témat do jednoho celku.

Předkládaná práce je strukturována do čtyř částí, které se dále dělí do jednotlivých kapitol. V první části se věnuji teoretickému vymezení práce. První dvě kapitoly tudíž pojednávají o přístupu autorů teorie sekuritizace k rozšířenému konceptu bezpečnosti a o samotné teorii.

Cílem druhé části je zjistit, co energetika v Evropské unii ve skutečnosti znamená. Abychom mohli vůbec hovořit o procesu sekuritizace, je nejprve nutné určit, co je ve zkoumané oblasti normou (pravidlem), od níž se posléze odlišuje

¹¹ BUZAN, Barry, WAEVER, Ole, de WILDE, Jaap (2005) *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií.

¹² Sektorů je celkem 5. Jsou to vojenský sektor, politický sektor, ekonomický sektor, environmentální sektor a societární sektor. in: BUZAN, WAEVER, de WILDE, (2005)

oblast bezpečnosti jako výjimka, mimořádná situace. Další kapitoly proto na základě deskripce současných poměrů stanoví převažující normu v oblasti energetické politiky EU, která slouží jako výchozí bod k aplikaci sekuritizační teorie.

Třetí část práce se konkrétněji zaměřuje na jednotlivé oblasti nově navržených opatření. Nejdříve se pokusím načrtnout dosavadní kroky, které podnikala Unie v oblasti udržitelného způsobu výroby energií a určím, zda jsou nové plány něčím výjimečné. Poté čtenáře seznámím se mnou vybraným bezpečnostním sektorem, který hodlám použít ke hledání sekuritizačních kroků. Výsledky těchto analýz budou představeny v poslední kapitole této části. Analogický postup jsem zvolil i u pilíře zabezpečení dodávek energie, který bude následovat hned poté.

Čtvrtá část má za úkol definovat, čeho bylo prostřednictvím zjištěných sekuritizačních kroků dosaženo. Vzhledem k tomu, že jsem mimo jiné zkoumal debaty v prostředí Evropského parlamentu, i zde budu sledovat efekty sekuritizace.

1. Teoretické vymezení

1.1. Kodaňská škola

Již od svého vzniku byl obor bezpečnostních studií primárně ovládnut realistickým přístupem k mezinárodním vztahům. Toto pojetí vychází z hobbsovského chápání vztahu mezi jednotlivcem a státem a jeho pojetí přirozeného stavu. Analogicky ani v mezinárodním systému neexistuje žádná ústřední instituce,

jež by určovala řád mezi státy. Státy jsou proto ve stavu stálého potenciálního konfliktu, anarchii. Podle realistů je hlavním aktérem mezinárodních vztahů stát – suverénní teritoriální jednotka, která s ostatními státy soutěží o moc a snaží se zajistit si vlastní existenci, naopak hlavním zdrojem hrozeb bezpečnosti je vojenská moc ostatních států.¹³ Oblasti bezpečnostních vztahů tudíž dominuje vojensko-politický pohled. Přesto neexistence všeobecně akceptované definice umožňovala vývoj konceptu bezpečnosti a dávala prostor řadě vědců pokusit se takovouto definici vytvořit. Na přelomu 80. a 90. let minulého století se Barry Buzan a další odborníci z institutu COPRI (Kodaňský institut pro výzkum míru) stali hlavními vyzyvateli strategických studií a jejich vojenského pojetí národní bezpečnosti. Buzan zpočátku viděl koncept bezpečnosti jako syntézu realisticky mocenského a idealisticky mírového přístupu k mezinárodním vztahům. Byl to pro něj nástroj, jak využít ústřední hodnoty obou proudů k lepší deskripci problémů.¹⁴ Později byl významně ovlivněn sociálním konstruktivismem a obohatil tak realistický pohled o konstruktivistické prvky. Z tohoto důvodu se snaží o proměnu realistického konceptu národní bezpečnosti a vytvoření konceptu mezinárodní bezpečnosti.

Podle Šárky Waisové základy východisek kodaňské skupiny najdeme v učení tří směrů anglické školy: realistickém, racionalistickém a revolučním. Anarchie světového řádu stále přetrvává (realistický prvek), avšak na mnoha místech je lokálně omezena existencí "mezinárodní společnosti". Koncept "mezinárodní společnosti" vzniká na základě myšlení racionalistické skupiny a je definována jako skupina států, které si jsou vědomy společných zájmů a hodnot, a vytvoří společnost. Tyto státy sdílejí práci ve společných institucích a jsou svázány ve vzájemných vztazích společnými pravidly.¹⁵ Pro revoluční tradici "mezinárodní společnost" existuje, ale je spíše součástí bezpečnostního dilematu, jelikož pro některé aktéry mezinárodního systému může představovat bezpečnostní riziko. Avšak pravidla, jež jsou odvozena od vyšší morálky světoobčanské společnosti, pomohou tyto rizika překonat.¹⁶ Naproti tomu Michael Williams zajímavě poznamenává, že specifický

¹³ DRULÁK, Petr (2003) *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.

¹⁴ BUZAN, Barry (1984). Peace, Power, and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations. *Journal of Peace Research*, 21(2): 109-125.

¹⁵ BULL, Hedley (2002) *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. Basingstoke: Palgrave.

¹⁶ WAISOVÁ, Šárka (2004) Od národní bezpečnosti k mezinárodní bezpečnosti: Kodaňská škola na křižovatce strukturálního realismu, anglické školy a sociálního konstruktivismu. *Mezinárodní vztahy*, 39(3): 66-86, s. 68

pohled Kodaňské školy na bezpečnost je ovlivněn rovněž politickou teorií významného myslitele Carla Schmitta. Jejich důraz na existenční hrozby má být odrazem Schmittovy definice politiky jako intenzivního antagonismu mezi jedinci. Spojitostí je však podle něho více.¹⁷

Předpoklad existence "mezinárodní společnosti" umožnil Buzanovi a jeho kolegům opustit úroveň státu při vytváření nového pohledu na bezpečnost. Jak již bylo řečeno, do té doby převládal názor, že jediným bezpečnostním dilematem je hrozba státu od jiného státu, prostřednictvím vojenských prostředků. Aby se tomuto Buzan vyhnul, podrobněji prozkoumal pojem státnosti a rozlišil tři základní složky státu, jsou to: 1) idea státu, 2) fyzická existence státu a 3) instituce státu.¹⁸ Každá ze složek může být ohrožena zvlášť, ohrožení každé z nich představuje vážné riziko existenci státu a všechny mohou být ohroženy nevojenskými prostředky - například vnitřní či vnější neuznání legitimacy vlády může vést k rozpadu státu nebo rozsáhlé záplavy některých ostrovních států jsou v přímém rozporu s fyzickou existencí státu. Nevojenské zdroje hrozeb by tedy měly být součástí úvah o národní bezpečnosti. Zkoumání nevojenských hrozeb ukázalo, že stát není jediným aktérem, který může ohrozit existenci státu a který může být ohrožen – bezpečnost může být ovlivněna jedincem, skupinou jedinců či nadstátními jednotkami. Nutno však podotknout, že Buzan stále největší prostor přiznává státu, jako hlavnímu aktéru mezinárodních vztahů.¹⁹

Z předešlého tedy vyplývá, že Kodaňská škola považuje za užitečné rozšířit realistický koncept bezpečnosti, neboť tradiční vojenská bezpečnost se stává méně důležitou a nová bezpečnostní agenda se bude zabývat především společenskými, ekonomickými a environmentálními tématy (problémy). Rozšíření konceptu probíhá dvěma směry. Autoři kodaňské školy jednak využívají sektorového rozčlenění pro obohacení rejstříku zdrojů možných hrozeb a jednak přicházejí s rozdílnými hladinami analýzy, aby znázornili, že obětí hrozby nemusí být pouze stát. Se strukturou hladin analýzy také souvisí širší spektrum referenčních objektů.

Referenční objekt je entita, kterou chápeme jako existenčně ohroženou a která si může nárokovat legitimní právo na přežití. Tradičně je za ústředního referenčního

¹⁷ WILLIAMS, Michael C. (2003) Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly*, 47(4): 511–531, s. 515-518

¹⁸ WAISOVÁ (2004), s. 70

¹⁹ STRITZEL, Holger (2007) Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond. *European Journal of International Relations*, 13(3): 357–383

aktér považován stát, a to v souladu s realistickým konceptem bezpečnosti. Podle Buzana bychom referenční objekty měli hledat zejména: 1) na hladině mezinárodního systému, 2) na hladině státu, 3) na substátní hladině. Vedle těchto hlavních úrovní můžeme ještě rozlišit dvě úrovně vedlejší (nikoliv však méně významné): je to regionální úroveň a úroveň vnitrostátních skupin.²⁰ Do úrovně či hladin lze zasadit konkrétní entity. Vedle státu to jsou například sociální skupiny, národ, kmen, "kvazisuperstáty" typu EU či jednotlivci. Existují i systémové objekty jako liberální mezinárodní ekonomický řád nebo životní prostředí, aby se však staly předmětem bezpečnostního dilematu, musí to být konstitutivní prvky, které je nutno uchránit. Referenční objekty jsou odlišné svou velikostí, pro zahrnutí do bezpečnostního diskurzu jsou nejvhodnější objekty střední velikosti a pokud se pohybují v konkurenčním prostředí.

Takto definované objekty jsou v mezinárodním systému ohroženy několika druhy hrozeb. Jejich odlišný charakter vedl Buzana k vytvoření pěti sektorů: 1) vojenský, 2) ekonomický, 3) environmentální, 4) sociální, 5) politický. Sektorový přístup není v oblasti bezpečnostních otázek novinkou, nové je však explicitní využití sektorů při aplikaci nové teorie.²¹ Sektory definujeme jako náhledy na mezinárodní systém, které staví do popředí jeden konkrétnější aspekt vztahů a interakce mezi veškerými jeho jednotkami.²² Analytickým smyslem sektorového přístupu je tedy rozlišení jednotlivých druhů jednotek, aktivit, interakcí a struktur. Aplikace sektorového přístupu k bezpečnosti se řídí určitými pravidly. Některé jednotky a hodnoty jsou vázány na konkrétní sektor a strategie přežití a povaha hrozeb se liší sektor od sektoru a jednotku k jednotce. Bezpečnost má ve všech sektorech stejný význam, tedy zachování existence, avšak v každém sektoru nabývá jiné formy.²³ Nakonec je důležité zdůraznit, že rozdělení bezpečnostního tématu do sektorů má pouze analytický význam, slouží k lepšímu pochopení reality či zdůraznění určitých aspektů zkoumaného problému. Na závěr takto zkoumané bezpečnostní analýzy je nutné dojít k opětovnému složení všech použitých sektorů. Jedině tak bude docíleno plastického rozboru. Musíme mít na paměti, že jednotlivé sektory jsou propojené, fungují mezi nimi vzájemné vztahy. Jde totiž o dívání se na totožnou realitu přes

²⁰ BUZAN, Barry, WAEVER, Ole, de WILDE, Jaap (2005) *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií

²¹ MCDONALD, Matt (2008) Securitization and the Construction of Security. *European Journal of International Relations*, 14(4): 563–587

²² BUZAN, WAEVER, de WILDE, (2005), s. 38

²³ BUZAN, WAEVER, de WILDE, (2005), s. 38

odlišnou optiku. Bezpečnostní problémy, které zkoumáme v jednom sektoru, mohou často mít původ v jiném sektoru. Jako příklad můžeme vzít kmenové války v Súdánu, kdy jednou z příčin byl boj o vodní zdroje. K podrobnějšímu rozboru jednotlivých sektorů se dostanu v průběhu práce.

1.2. Teorie sekuritizace

Největší vliv na Kodaňskou skupinu měl přístup sociálního konstruktivismu k bezpečnosti, který podporoval zejména Ole Weaver. Výsledkem tohoto spojení byla teorie sekuritizace. Základem teorie sekuritizace je konstruktivistické chápání bezpečnosti. Bezpečnost je podle ní sociální konstrukt. Pokud otázku bezpečnosti vztáhneme na úroveň jedince, zjistíme, že pocit bezpečnosti je vysoce subjektivní vjem. Každý jedinec pocítí bezpečí (a stejně tak nebezpečí) v odlišné situaci, za jiných podmínek. Podle teorie sociálního konstruktivismu se analogická situace odehrává i na úrovni státu a mezinárodního systému. Každý stát má jiný práh definice a vnímání hrozby. Záleží na mnoha aspektech, jako je třeba vnitřní struktura státu, prostředí, ve kterém stát existuje, momentální situace v mezinárodním systému, atd. Buzan, Weaver a další se nesnaží zjistit objektivní příčiny hrozby, není to totiž podle nich možné. Je třeba odlišit objektivní dimenzi hrozby (jaká opravdu hrozba je) a subjektivní dimenzi (jak je hrozba vnímána aktéry). Bezpečnostní prostředí je vytvářeno interakčním chováním aktérů. Podstatu sekuritizace nemůžeme hledat u subjektů ani u objektů hrozeb, nýbrž mezi nimi. Sekuritizace, potažmo celá bezpečnost v pojetí Kodaňské školy, je proto definována jako intersubjektivní proces sociální konstrukce hrozeb.²⁴ V souladu s teorií sekuritizace bezpečnost nezávisí pouze na subjektivní percepci hrozby, ale rovněž na interpretaci hrozby. Až prezentací tématu jako existenční hrozby se z tématu stává bezpečnostní problém.

Sekuritizaci můžeme považovat za radikálnější verzi politizace. V oblasti bezpečnosti lze politizaci rozdělit na tři základní stupně. Nejnižší, kdy je nějaký problém mimo dosah státu, je tedy depolitizovaný a nestává se předmětem veřejných debat. Střední stupeň označuje politizovaný problém, který se stává součástí politiky a vyžaduje tak státní zásah. Nejvyšší, radikální stupeň politizace již určujeme jako sekuritizaci. V tomto případě se téma dotýká otázky zachování existence celého

²⁴ WAISSOVÁ (2004), s. 78; MCDONALD (2008), s. 581; STRITZEL (2007), s. 362

subjektu a proto si žádá mimořádná opatření. Při aktu sekuritizace jsme svědky argumentace, že jisté téma je významnější než jiná témata a proto by mu měla být přiznána absolutní priorita. Za předpokladu, že synonymem bezpečnosti je priorita témat, sekuritizace se snaží dostat jisté téma do pozice prvořadosti, nezbytnosti, naléhavosti. Dochází tak k apelu na změnu či porušení stávajících pravidel a problém se přesouvá z oblasti politiky do oblasti bezpečnosti. Z charakteristiky sekuritizace, jako intersubjektivního procesu, vyplývá, že prezentace tématu s nálepkou existenční hrozby je pouze část celého aktu. Tento prvek Kodaňská škola označuje jako "sekuritizační pohyb či krok".²⁵ Aby byla sekuritizace považována za úspěšnou, je nutné, aby veřejnost, které je celý problém prezentován, akceptovala nezbytnost kroků vyžadovaných sekuritizujícím aktérem. Přestože konečným účelem sekuritizace je zavedení mimořádných opatření, jako kritérium její úspěšnosti nelze považovat fakt, zda byla požadovaná opatření nakonec opravdu uskutečněna. Průběh odpovídající realitě je totiž takový, že teprve *úspěšná* sekuritizace vytváří podmínky pro *následné* zahájení neobvyklého postupu. Nikoliv naopak. Sekuritizace pouze otevírá prostor k použití mimořádných opatření, ale neznamená to, že by k nim nevyhnutelně musela vést. A z tohoto důvodu se ani v mé analýze nebudu této problematice podrobněji věnovat. Navíc, v mém případě je předpokládanou mimořádnou událostí soubor opatření vycházejících z energetického balíčku, a ten byl schválen relativně nedávno. Na analytické závěry je tudíž příliš brzy.

Proces nemůže být jednostranný. Až poté, kdy je existenční hrozba argumentačně obhájena a dostatečně všeobecně přijata, se z tématu stává plnohodnotný bezpečnostní problém. Na tomto základě je možné legitimizovat mimořádná opatření či jiné kroky, jež by nemohly nastat, kdyby nebyla použita bezpečnostní rétorika. Součástí výzkumu vycházejícího z předpokladů Kodaňské skupiny je rovněž studium současných standardů v oblasti daného problému a mantinely politického jednání. Pouze tak lze sledovat snahy o vyjmutí tématu z těchto mantinelů. Do středu zájmu se tak dostává politická konstelace, tedy v jakém okamžiku se argument stává dostatečně významným, aby veřejnost pod jeho vlivem tolerovala porušení či změnu dosavadních pravidel. Z těchto důvodů je proces sekuritizace chápán jako něco negativního. Pokud je nějaké téma přesunuto do sféry bezpečnosti, vyjadřuje to neschopnost nastalé problémy řešit prostřednictvím standardní politiky a znamená to, že se přestává diskutovat o jeho sporných

²⁵ BUZAN, WAEVER, de WILDE, (2005), s. 35

aspektech. V ideálním případě by se politický proces měl vyvíjet v souladu s obvyklými postupy a procedurami. Jinak hrozí, že dojde ke zneužití sekuritizace či jejího využití z taktického hlediska. Analogickým opakem sekuritizace a ideálem pro Kodaňskou skupinu je akt desekuritizace. Zde se dané téma ztrácí z agendy bezpečnostní politiky, neboť podle sekuritizujícího aktéra ztrácí mimořádnou důležitost, protože aktér se domnívá, že referenční objekt již není ohrožen.

Pro upřesnění doplním, že Buzan a další za aktéra sekuritizace uvádějí "osobu nebo skupinu, která realizuje řečový akt"²⁶ s úmyslem tematizovat určitý problém jako bezpečnostní hrozbu. Tuto roli obvykle mají političtí lídři, byrokratické aparáty, vlády, lobbisté či nátlakové skupiny. Řečový akt je směřován k publiku (veřejnosti), jež má být tímto přesvědčena o specifickém charakteru tématu. Vedle toho ještě definujeme tzv. funkční (funkcionální) aktéry, kteří "působí na dynamiku bezpečnostních vztahů v sektoru, ... ovlivňují politická rozhodnutí na poli bezpečnosti, aniž by se přímo jednalo o referenční objekty nebo o aktéry [sekuritizace - pozn. autora] ..."²⁷ Takto vymezené jednotky bezpečnostní analýzy, včetně referenčních objektů, se liší v každém ze sektorů. Vždy je nutné je určit a specifikovat jejich roli. Díky tomu tak můžeme popsat realitu bezpečnostního diskursu a vysvětlit, jak proces sekuritizace v konkrétním případě probíhá.

Zcela ústřední postavení v konceptu má tzv. řečový akt (*speech act*). Jde o nástroj, jehož pomocí je publikum přesvědčováno k akceptaci sekuritizačních kroků. Řečový akt není pouze lingvistickým útvarem, je to sociální produkt, kterými jsou konstruována další sociální pravidla.²⁸ Svou funkci plní v obou formách, v psané i mluvené podobě. „Bezpečnost jako řečový akt není pouhým popisem určité reality, ale pokusem vytvořit realitu.“²⁹ Je nezbytné říct, že pojem řečový akt vychází z jazykové teorie filosofa J. L. Austina. Především jeho koncept performativních výpovědí (*performative utterances*) je reflektován Ole Waeverem.³⁰ „Samotné prohlášení je [sekuritizační – pozn. autora] akt ... vyslovením „bezpečnost“ se představitel státu pokouší o konkrétní vývoj v dané oblasti, a tím požaduje zvláštní právo užívat všechny prostředky...“³¹ Bezpečnostní řečový akt však není definován

²⁶ BUZAN, WAEVER, de WILDE, (2005), s. 54

²⁷ BUZAN, WAEVER, de WILDE, (2005), s. 48

²⁸ MCDONALD (2008), s. 568

²⁹ WAISOVÁ (2004), s. 79

³⁰ MCDONALD (2008), s. 568; WILLIAMS (2003), s. 513

³¹ WAEVER, Ole (1995) *Securitization and Desecuritization*. in: LIPSCHUTZ, Ronnie D. (ed.), *On Security*. New York: Columbia University Press, s. 55

výhradně užitím slova bezpečnost, to nedostačuje. Důležitá je jeho vnitřní lingvisticko-gramatická struktura. Podle Kodaňské skupiny by měl obsahovat dvě prohlášení o budoucnosti. Jednak obsahuje hrozbu, neboli co se stane, pokud nebudou provedena žádná bezpečnostní opatření, a jednak návrh řešení, perspektivu, co se bude dít, když opatření budou provedena. Proto nejvhodnější způsob jak rozpoznat sekuritizační akt je analyzovat rétorickou a diskursivní strukturu řečových aktů.³² Vždy je nutno zkoumat v jakém kontextu byl sekuritizační krok vysloven, i proto můžeme definovat tzv. usnadňující podmínky řečového aktu, což jsou situace, při kterých je jednodušší sekuritizační kroky prosadit.

Centrem zájmu této práce bude analýza řečových aktů, které byly proneseny v rámci debat o nové energetické politice Evropské unie. Aby však bylo smysluplné detailněji zkoumat řečové akty, je nutné zjistit, zda lze vůbec na náš příklad sekuritizační teorii, jak jsem ji nastínil aplikovat.

2. Energetická politika EU

2.1. Primární legislativa

První krok k odpovědi na otázku, zda lze aplikovat teorii sekuritizace na proces vytváření společné energetické bezpečnosti Evropské unie je následující. Musíme nejprve definovat, co energetická politika EU v současné době znamená, do jakých oblastí činnosti a politik EU zasahuje, podle jakých dokumentů a právních aktů se řídí a jaké orgány či jací představitelé do energetické politiky zasahují.

³² WILLIAMS (2003), s. 525

I když bylo zásobování ekonomik energiemi od samého počátku evropské integrace považováno za otázku strategického významu³³, na rozdíl od jiných společných a sdílených politik energetika svůj právní základ v primárním právu nenachází. To znamená, že s výjimkou Smlouvy o založení EUROATOM není energetická politika zakotvena v zakládacích smlouvách ES/EU.³⁴ Ani Smlouva o Evropské unii z roku 1992 nikterak nevytvořila právní základ pro volný trh s energiemi. Zakládá sice energetickou politiku, ale nevyhrazuje jí zvláštní kapitolu. Část najdeme v článku 129b Smlouvy o ES (hlava XII Transevropské sítě) a část v článku 130s (hlava XVI Životní prostředí)³⁵. Ani Amsterodamská smlouva (1997), ani smlouva z Nice (2001), která přinesla spíše institucionální změny, související s historicky největším rozšířením v roce 2004, energetickou spoluprací členských států neovlivnila.³⁶

Výraznou změnu v tomto ohledu potenciálně přináší tzv. Lisabonská smlouva. Přestože dosud nebyla ratifikována ve všech zemích, a po výsledku referenda v Irsku v červnu 2008 probíhají debaty o její budoucnosti, dle mého názoru má smysl popsat, jakou perspektivu v této oblasti můžeme očekávat. Minimálně to pomůže charakterizovat současný stav debat, které v Unii probíhají. Lisabonská smlouva navrhuje vůbec poprvé formálně konstituovat a definovat evropskou energetickou politiku v rámci primárního práva. Hlava XXI obsahuje článek č. 194, s názvem Energetika. Evropská unie si v duchu solidarity mezi členskými státy a v zájmu ochrany životního prostředí v oblasti energetiky vymezuje cíle vztahující se zejména na problematiku vnitřního trhu, včetně tvorby vnitřních energetických sítí, další se týkají zajištění bezpečnosti dodávek energie, podpory energetické účinnosti, úspor a vývoje energetických technologií (hlava XXI, čl. 194, odst. 1). Významné je, že o legislativních opatřeních souvisejících s výše uvedenými cíly se bude v Radě EU hlasovat kvalifikovanou většinou, členské státy tak ztrácejí možnost vetovat pro ně nepřijatelné návrhy (hlava XXI, čl. 194, odst. 2). Výjimku tvoří opatření fiskální povahy, ty musí být přijaty po konzultaci s EP jednomyslně (hlava XXI, čl. 194, odst. 3).³⁷

³³ CIHELKOVÁ, Eva, JAKŠ, Jaroslav (eds.) (2004) *Evropská integrace - Evropská unie*. Praha: VŠE, s. 143

³⁴ KUČEROVÁ, Irah (2006) *Evropská unie: Hospodářské politiky*. Praha: Karolinum, s. 290

³⁵ Treaty on European Union, Official Journal C 191, 29 July 1992

³⁶ KUČEROVÁ (2006), s. 296.

³⁷ Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, Official Journal C 115, 9 May 2008, <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>

2.2. Role Komise

Z analytického hlediska bude ještě výhodnější energetickou politiku definovat v rámci institucionálního zakotvení. Jelikož je v současnosti energetika (resp. její fragmenty) součástí prvního pilíře evropského společenství, nejvyšší aktivitu v této oblasti můžeme pozorovat ze strany Evropské komise. Komise má zde výlučné právo předkládat rozhodovacím orgánům (Radě EU a Evropskému parlamentu) legislativní akty a další opatření - nařízení, směrnice, rozhodnutí, stanoviska či doporučení.³⁸ Součástí této sekundární legislativy jsou tzv. Zelené knihy. Přestože nejsou právně vynutitelné, patří mezi tzv. soft law, popisují problémy a způsoby jejich řešení prostřednictvím legislativy ES.³⁹ V březnu 2006 Komise vydala Zelenou knihu Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii.⁴⁰ Tento dokument navazoval na podobnou Zelenou knihu z roku 2000⁴¹ a výsledkem bylo vytvoření tzv. Energetického balíčku. Balíček je tvořen 9 navzájem souvisejícími dokumenty, které spolu představují nový koncepční rámec energetické politiky Evropské unie⁴². Jádrem tohoto strategického přezkumu je akční plán rozdělený do deseti oblastí činnosti. Akční plán je obsažen ve Sdělení Komise Evropské radě a Evropskému parlamentu s názvem Energetická politika pro Evropu⁴³, který je jakýmsi páteřním dokumentem celého balíčku, potažmo celé energetické politiky následujících let a je zároveň výchozím bodem této práce.

V Komisi je pro oblast energetiky vyčleněn jeden z 27 komisařů, v nynější Barrosově komisi to je Andris Piebalgs. Mezi jeho povinnosti patří prosazování tvorby vnitřního energetického trhu, zastupování EU v rámci vnějších energetických vztahů, zajištění udržitelnosti a účinnosti energetické politiky EU a dohled nad jadernou energií EU (zejména zjištění dodávek a její bezpečnost)⁴⁴. K tomuto úsilí

³⁸ TÝČ, Vladimír (2006) *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. Praha: Linde, s. 37

³⁹ ŠLOSARČÍK, Ivo (2003) *Právní rámec evropské integrace*. Praha: EUROPEUM, s. 41

⁴⁰ Zelená kniha: Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii, KOM (2006) 105 v konečném znění, 8. dubna 2006

⁴¹ Green Paper: Towards a European strategy for the security of energy supply, COM (2000) 769, 2000

⁴² FICNER, Filip, KUSÁK, Martin (2007) *Energetický balíček Evropské komise jako počátek nové energetické politiky EU*. Praha: Parlamentní institut, s. 8

⁴³ Sdělení Komise Evropské radě a Evropskému parlamentu: Energetická politika pro Evropu, KOM (2007) 1 v konečném znění, 10. ledna 2007

⁴⁴ EVROPSKÁ UNIE, Evropská komise.

http://www.ec.europa.eu/commission_barroso/piebalgs/index_en.htm, staženo 19.3. 2009

mu je k dispozici Generální ředitelství pro energetiku a transport, jehož úkolem je odborná, administrativní a technická podpora úřadu komisaře. Z úzkého vztahu mezi těmito politikami vyplývá, že Generální ředitelství by mělo zajistit vzájemnou spolupráci a součinnost akcí komisaře pro energetiku a komisaře pro dopravu.

Svou aktivitu Komise a Generální ředitelství podpořily přípravou víceletého programu s názvem "Inteligentní energie - Evropa" pro roky 2003-2006, jež podporuje udržitelný rozvoj a napomáhá k dosažení několika souhrnných cílů. Tyto cíle jsou pokryty ve čtyřech specifických oblastech. Oblast "SAVE" se zabývá zlepšením energetické účinnosti a racionálního využívání energie; oblast "Altener" se zaměřuje na propagaci nových a obnovitelných zdrojů energie pro výrobu elektřiny a tepla; "STEER" se týká podpory iniciativ související s veškerými energetickými aspekty dopravy, včetně diverzifikace paliv či snahy o energetickou účinnost v tomto odvětví; a poslední je "COOPENER", podporující rozvoj obnovitelných zdrojů energie a energetickou účinnost v rozvojových zemích⁴⁵. Celý program byl řízen jedním z orgánů Komise, Výkonnou agenturou pro konkurenceschopnost a inovaci (Executive Agency for Competitiveness and Innovation) a již od února 2008 se připravuje další etapa programu pro roky 2007-2013, struktura bude stejná⁴⁶.

Komise se rovněž snaží koordinovat aktivity členských států v oblasti jaderné energie. Přestože konečné rozhodnutí o využívání jádra při výrobě energie stojí na jednotlivých vládách, na unijní bázi existují instrumenty pro spolupráci těch, kteří se pro tento způsob rozhodli. Úkolem Agentury pro zásobování EUROATOM (EUROATOM Supply Agency), která funguje již od roku 1960, je zajistit pravidelné a spravedlivé zásobování uživatelů Společenství jadernými palivy.⁴⁷ Dohled nad činnostmi agentury a její financování je právě v gesci Komise.⁴⁸

2.3. Rada EU, Evropský parlament, Evropská rada

⁴⁵ Decision No. 1230/2003/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 adopting a multiannual programme for action in the field of energy: 'Intelligent Energy — Europe' (2003 — 2006), Official Journal L 176, 15 July 2003

⁴⁶ EVROPSKÁ UNIE, Evropská komise, <http://www.managenergy.net/indexes/1441.htm>, staženo 19. 3. 2009

⁴⁷ EVROPSKÁ, UNIE, Euroatom Supply Agency, http://ec.europa.eu/euratom/mission_en.html, staženo 19.3. 2009

⁴⁸ Council Decision of 12 February 2008 establishing Statues for the Euroatom Supply Agency, Official Journal L 41/15, 15 February 2008

Přestože má Rada EU výsadní postavení v druhém a třetím pilíři, svou činnost vyvíjí i v námi zkoumané oblasti. Od června 2002 se Rada nově schází v sektorovém složení Doprava, telekomunikace a energetika, konkrétní složení samozřejmě závisí na projednávaném programu. Ministři členských států pro energetiku a průmysl a další Radě podřízené orgány (COREPER I a II, Mertens, Antici) se snaží pro Společenství zajistit zabezpečené dodávky elektřiny, ropy a zemního plynu, podporovat zdroje obnovitelných energií a energetickou účinnost. Toto vše při efektivním fungování vnitřního trhu s energií a šetrném chování k životnímu prostředí. Jaderná energie ve výčtu aktivit tohoto uskupení samozřejmě nemůže chybět.⁴⁹

Současnou energetickou politiku EU, zejména její vnější dimenzi, ovlivňuje rovněž generální tajemník Rady a Vysoký představitel pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku Javier Solana. Je spolupracovníkem předsedy Unie (nejvyšší představitel státu předsedající Radě EU), „přispívá k formulování, přípravě a provádění rozhodnutí“ a po zmocnění předsednickým státem vede dialog se třetími stranami (čl. 26 Smlouvy o EU)⁵⁰, tudíž zastupuje EU při jednání s energetickými producenty (Rusko, Norsko, země Perského zálivu), spotřebiteli (USA, Čína, Indie) a ostatními zeměmi. Solana prosazuje zejména diverzifikaci vnějších zdrojů a vytváření mezinárodních energetických společenství.

Evropská komise a Rada při tvorbě aktů sekundární legislativy musí spolupracovat s Evropským parlamentem⁵¹, nejinak tomu tak je i v případě energetiky. Proto je v Parlamentu ustaven Výbor pro průmysl, vývoj a energetiku, který vydává zprávy, stanoviska a pozměňovací návrhy upravující energetiku EU. Konkrétně mu jsou příslušné záležitosti týkající se energetické politiky obecně, bezpečnosti energetických dodávek, energetické účinnosti a rozvoje energetické infrastruktury (včetně transevropských sítí) a souvisejících nových technologií. Výbor rovněž řeší tematiku jaderné energie, její bezpečnost a činnost agentur EU v oblasti jádra⁵².

⁴⁹ EVROPSKÁ UNIE, Rada Evropské unie, <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=413&lang=cs>

⁵⁰ Consolidated version of the Treaty on European Union, Official Journal C 325, 24 December 2002

⁵¹ TÝČ (2006), s. 76-80

⁵² EUROATOM Supply Agency, Centrum pro metrologii v oblasti jaderné energie, Mezinárodní pokusný termonukleární reaktor (ITER). in: EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, <http://www.europarl.europa.eu>

Aktivity výše uvedených institucí při tvorbě energetické politiky se musí pohybovat v mantinelech stanovených Evropskou radou a dále je nezbytné, aby i veškeré významné iniciativy Společenství byly zpětně schváleny tímto orgánem. Je to logické, jelikož Evropská rada rozhoduje o strategických otázkách⁵³. Na základě evropských summitů a závěrů předsednictví Rady EU lze zjistit tendence, kam se ubírají či budou ubírat kroky institucí a členských států v tomto odvětví.

2.4. Výchozí norma v přístupu k energetické politice EU

Ze způsobu, jakým energetika figuruje v primárním právu Evropské unie a ze zjištěných kompetencí, které v této politice mají jednotlivé orgány, vyplývá skutečnost, že daná problematika je řešena interdimenzionálně, v rámci jiných společných či sdílených politik a pomocí rozdílných institucionálních přístupů. Jde o společnou obchodní politiku, sdílenou politiku ochrany hospodářské soutěže, realizaci vnitřního trhu, politiku transevropských sítí, průmyslovou politiku, tohoto tématu se rovněž týká sdílená politika ochrany životního prostředí.⁵⁴ S tím souvisí, že pro realizaci energetické politiky využívá Společenství různé rozvojové programy regulativní nástroje jednotlivých politik.⁵⁵ Tyto nástroje jsou zejména ekonomického a právního charakteru. V energetice, jako jedné z převážně hospodářských politik, tudíž mohu jako normu předpokládat široce pojatý společný trh.⁵⁶ Takto ji podle mě vnímají a zároveň i prosazují orgány Společenství a do jisté míry i členské země. To ji ovšem nedefinuje jednu ze společných politik. Od ostatních společných politik je rozdílná zejména množstvím pravomocí, které Společenství získá. Zde se však objevuje problém, že vzhledem ke komoditně vysoké heterogenitě energetiky se pravomoci Společenství liší v každé z oblastí. Například v uhelném a jaderném sektoru mají orgány Společenství poměrně velké kompetence, ale v oblastech, na něž se vztahuje jen Smlouva o ES, tj. ropa, plyn a elektřina, může Komise používat jen regulační mechanismy, a to po dohodě s Radou.⁵⁷ Záleží tedy na úhlu pohledu, jakým

⁵³ FIALA, Petr, PITROVÁ Markéta (2003) *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie, s. 177-178

⁵⁴ CIHELKOVÁ, JAKŠ (2004), s. 143

⁵⁵ KUČEROVÁ (2006), s. 293

⁵⁶ Například Fiala a Pitrová považují energetickou politiku jako jednu z politik v rámci jednotného trhu. in: FIALA, PITROVÁ (2003), s. 438- 439

⁵⁷ HÄCKEL, Erwin (1997) Energetická politika. in: KLENER, Pavel. *Evropská unie od A do Z: příručka evropské integrace*. Praha: Karolinum

se téma zkoumá. Proto například Had a Urban energetiku zařazují jako jednu z koordinovaných politik, kdy „těžiště jejich provádění spočívá v členských státech, zatímco orgány Unie pečují o jejich koordinaci a harmonizaci.“⁵⁸ Pro shrnutí lze říci, že v EU existuje koordinovaná energetická politika, která se projevuje i na komunitární úrovni, kde rozhodují orgány Společenství, přičemž existují oblasti, kde mají členské státy pravomoci ve svých rukách. Jedná se jednak o hlavní slovo států při volbě svého energetického mixu, včetně rozhodování o využívání jaderné energie, za druhé jde o vlastní způsob vyjednávání o energetických dodávkách. Tento způsob chování je často v rozporu se zájmy ostatních států či dokonce se zájmem celé unie.⁵⁹

Tento dílčí závěr je významný zejména kvůli jedné z výzkumných otázek této práce, kdy je nutné stanovit normu pro energetickou politiku EU. Při aplikaci konceptu sekuritizace je totiž zcela klíčové vymezit výchozí pohled, jehož definice by měla vycházet z toho, jak realitu vnímají relevantní aktéři⁶⁰, a který by při hodnocení zkoumané problematiky sloužil jako popis standardního stavu. Pro mou analýzu je tedy tímto standardem komunitární přístup k evropské energetice, jak jsem ho nyní vyložil.

2.5. Možnost aplikace teorie na energetickou politiku EU

Jak lze tedy energetickou politiku EU vztáhnout ke konceptu sekuritizace? Dokument Energetická politika pro Evropu, který Komise představila 10. ledna 2007, vyhláší tři základní pilíře nové energetické politiky: a) udržitelnost, b) zabezpečení dodávek, c) konkurenceschopnost. První pilíř udržitelnosti v sobě skrývá aktivity při boji proti změnám klimatu, podporuje jednak široké investice do současných výrobních zařízení a jednak vznik a investice do nových technologií čisté výroby energií a čistého využívání fosilních paliv. Součástí pilíře je i internacionalizace unijních standardů.

Zabezpečení dodávek má být zajištěno pomocí teritoriální i zdrojové diverzifikace. Spolupráce s mezinárodním společenstvím je podle Komise klíčem k

⁵⁸ HAD, Miloslav, URBAN, Luděk (1997) *Evropská společenství: První pilíř Evropské unie*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 75

⁵⁹ Příkladem může být vlastní projekt Německa a Ruské federace o plynovodu North Stream, jež vede po dně Baltského moře a obchází tak Polsko, Litvu, Lotyšsko a Estonsko

⁶⁰ V tomto pohledu se inspiroji východisky sociálního konstruktivismu. in: KRATOCHVÍL, Petr (2008) *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, s. 179-186

dosažení předešlých cílů, bez něj totiž není možné snížit vypouštění emisí a omezit tak změny klimatu. Výsledky, kterých by dosáhla EU, by byly plně "nahrazeny" emisemi ostatních států. Jelikož si Komise uvědomuje realitu závislosti Unie na vnějších zdrojích, musí být energetická politika součástí jejích vnějších vztahů. Aktivní vystupování na mezivládních fórech, prosazování mezinárodních dohod, navazování energetických partnerství a ochrana kritické infrastruktury by měli zajistit pravidelné a bezpečné dodávky energetických surovin.

Třetí pilíř se snaží podpořit konkurenceschopnost a prosperitu členských států vytvořením vnitřního trhu s energiemi. Množstvím opatření by měla být energetika zařazena mezi politiky jednotného trhu. Liberalizace přenosu, podpořená solidaritou mezi členskými státy, by měla být nástrojem k omezení vysoké volatility cen energií. Předpokladem je tzv. oddělené sítě, tedy právní i vlastnické oddělení provozovatelů přenosových sítí od výrobců energie. Představa je taková, že toto opatření podpoří rozvoj infrastruktury a příhraniční přenos. S těmito opatřeními rovněž souvisí větší role regulačních orgánů, jak na národní, tak i celoevropské úrovni, a vyšší vzájemná informovanost o stavu energetických zásob států. Jak bylo uvedeno dříve (viz. Kap. 1.3.1.), akční plán, který je součástí tohoto dokumentu, je výchozím bodem pro celý balík souvisejících opatření a návrhů. Za třemi pilíři nové energetické politiky se tak skrývá velký počet aktivit, jež pozmění charakter budoucí evropské integrace.

V takto nastíněné situaci je vhodné aplikovat teorii sekuritizace. Mezi navrženými kroky by se mohla vyskytovat opatření, jež se svým dopadem a způsobem provedení vymykají běžným normám, jak je chápou členské státy a orgány EU. Při bližším studiu celého procesu je tedy dle mého názoru legitimní ověřit hypotézu, jestli při prosazování společné energetické politiky dochází k aktům sekuritizace. V průběhu práce se budu věnovat zejména dvěma pilířům nové strategie. Pilíř konkurenceschopnosti musí být vyřazen, jelikož charakter témat, které jsou v tomto pilíři zahrnuta, je v souladu s kontextem komunitárního přístupu. Tento fakt diskvalifikuje tvorbu vnitřního trhu jako potenciální prostor, kde hledat sekuritizační kroky. Tím, že se energetika zařadí na seznam položek vnitřního trhu, spolu k ostatním službám a ostatnímu zboží, nestane se nic mimořádného. Naopak to bude v souladu s komplexním cílem evropského integračního procesu⁶¹. Již ze samého smyslu teorie tudíž nelze očekávat sekuritizaci při této činnosti. V případě

⁶¹ FIALA, PITROVÁ (2003), s. 375

dalších dvou pilířů tento předpoklad nemám, a proto se pokusím zjistit, zda je moje hypotéza pravdivá.

3. Pilíře nové energetické politiky

3.1. Pilíř udržitelnosti

Ekologický aspekt je v oblasti energetiky relativně nový. Kořeny tohoto proudu najdeme na přelomu 70. a 80. let, jako důsledek ropného šoku v roce 1973.⁶² Sice se razantně snížila importní závislosti na ropě⁶³, ale zároveň došlo k výrazné devastaci životního prostředí. Hlavním nástrojem, jak zajistit bezpečné zdroje, totiž byl návrat k pevným palivům a následné otevírání již zakonzervovaných hlubinných i povrchových dolů.⁶⁴ Reakcí na tuto situaci bylo rozhodnutí Rady ministrů v roce 1983, které uznalo nutnost vyšší kooperace v energetickém odvětví a přiznalo ES kompetence pro potenciální energetickou politiku na komunitární úrovni. Její cíle byly formulovány Radou v roce 1986. Zásadní posun spočíval v přehodnocení efektivnosti a důsledků stávajícího energetického chování jednotlivých subjektů.⁶⁵

Jako faktické zapojení ochrany životního prostředí do energetické politiky lze vyhodnotit Zelenou knihu O energetické politice EU z roku 1995. Jedna skupina cílů se nese v duchu propojení energetické a ekologické politiky. Dále byly zavedeny minimální kvalitativní standardy, a to zejména v oblasti dopravy a paliv (např. maximální povolený podíl síry v benzínu a naftě byl snížen na 0,2%, rovněž byly stanoveny plošné emisní limity), omezení se týkalo i průmyslové výroby. Je důležité si také uvědomit, že od vydání tohoto dokumentu se začali spojovat ochrana životního prostředí a důraz na energetickou účinnost.⁶⁶

Břežnový summit v roce 2000 v Lisabonu se stal mezníkem pro formulaci nových cílů EU pro další dekádu. V souvislosti s vyhlášením Lisabonské strategie byl vyhlášen i program energetické politiky EU do roku 2010, tzv. Evropský prostor energií formulovaný v Zelené knize Towards a European strategy for the security of

⁶² KUČEROVÁ (2006), s. 293

⁶³ V roce 1973 ropa pokrývala 67% celkové spotřeby energií v ES, na konci 80. let již jen 45%. in: HACKEL (1995), s. 83

⁶⁴ KUČEROVÁ (2006), s. 295

⁶⁵ CIHELKOVÁ, JAKŠ (2006), s. 144

⁶⁶ Green Paper: For a European Energy Policy, COM (94) 695 final/2, 23 February 1995

energy supply z listopadu 2000. Kromě zdůrazňování nutnosti vytvořit vnitřní trh s energiemi, podpořit tak zvyšování konkurenceschopnosti Unie, a snížit import energetických zdrojů do popředí vystupují dva hlavní záměry: ochrana životního prostředí a posílení významu obnovitelných zdrojů, jež by se měly podílet 12% na celkové spotřebě, u elektřiny 22% v roce 2010.⁶⁷ Lisabonská iniciativa přinesla ještě další prvek environmentální dimenze v energetice: projektem Evropského energetického prostoru, který znamenal jednostrannou implementaci Kjótského protokolu z roku 1997,⁶⁸ totiž nastává jistá internacionalizace evropské ochrany životního prostředí.

3.1.1. Nová strategie v pilíři udržitelnosti

Pilířem udržitelnosti se v nově navrhované energetické politice rozumí soubor legislativních opatření a iniciačních programů, jejímž cílem je úzce propojit ochranu životního prostředí a udržitelný rozvoj na jedné straně a energetickou politiku na druhé straně. Udržitelná energetika se projevuje v několika aspektech. Prosazování energetické účinnosti je jednou z klíčových oblastí působení energetické politiky EU. Zvyšování energetické účinnosti je možné předejít významnému množství emisí CO₂ a zároveň dosáhnout ekonomických úspor a omezení závislosti na dovozu primárních zdrojů energie. Opatření v oblasti energetické účinnosti byla navržena v Akčním plánu pro energetickou účinnost, který je považován za součást širšího akčního plánu Energetické politiky pro Evropu.⁶⁹ V rámci udržitelného rozvoje Komise také prosazuje vyšší využívání obnovitelných zdrojů energie (OZE).⁷⁰ Vidí v tom dvě výhody. Za prvé, při takové výrobě samozřejmě nevznikají škodlivé emise a za druhé, dochází ke snižování závislosti na dovozu surovin. Problém nedostatečného využívání OZE spočívá v jejich nákladnosti. Tomu má zabránit Evropský strategický plán pro energetické technologie - dokument, který má urychlit zavádění inovativních technologií, které vedle snížení nákladů na OZE rovněž zvýší

⁶⁷ Green Paper: Towards a European strategy for the security of energy supply, COM (2000) 769, 2000

⁶⁸ KUČEROVÁ (2006), s. 297

⁶⁹ Sdělení Komise: Akční plán pro energetickou účinnost: využití možností, KOM (2006) 545 v konečném znění, 19. října 2006

⁷⁰ Sdělení Komise Radě a Evropskému parlamentu: Pracovní plán pro obnovitelné zdroje energie: Obnovitelné zdroje energie v 21. století: cesta k udržitelnější budoucnosti, KOM (2006) 848 v konečném znění, 10. ledna 2007

energetickou účinnost.⁷¹ Asi největší zájem si zasloužil plán posílení systému Evropské unie pro obchodování s emisemi (EU ETS). Jedná se o nástroj, jak pomocí tržních stimulů dosáhnout efektivního omezování emisí a podílet se tak na boji proti klimatickým změnám. Je to systém, kdy má každý členský stát přidělen určitý počet povoleného množství emitovaných škodlivin a stát, který toto množství nevyužije, ho může „prodat“ jinému státu. Tímto se má docílit stavu, kdy je čistý způsob výroby ekonomicky výhodnější než dříve. Rozšíření systému po celém světě se snaží EU prosadit, ostatně jako valnou většinu uvedených opatření.⁷²

Je zřejmé, že většina bodů strategie je víceméně pokračováním tendencí stanovených v předešlých letech (např. zvýšení významu OZE, důraz na energetickou účinnost). A v prostředí EU není novinkou ani stanovení závazných cílů, jež vyjadřují představy Společenství, kterých má být dosaženo.⁷³ Tentokrát byly definovány dva ústřední cíle: (1) do roku 2020 snížit emise skleníkových plynů v rámci EU o 20%, v porovnání s úrovní v roce 1990, na mezinárodních jednáních bude EU prosazovat celosvětové snížení o 30%; (2) do roku 2020 zvýšit podíl OZE v evropském energetickém mixu na 20%.⁷⁴ Samotné cíle žádné rozsáhlé protesty členských států nevyvolaly, velmi kontroverzní otázku z nich ovšem vytvořilo přidání dalších sektorově specifikovaných limitů.⁷⁵ Minimální podíl OZE při výrobě elektřiny, využívání OZE pro vytápění a chlazení či podíl biopaliv v mixu pohonných hmot, toto vše vedlo k rozsáhlým debatám mezi zástupci členských států na mnoha úrovních.⁷⁶ Zcela specifický je přístup určité skupiny členských států, které odmítají využívat jadernou technologii pro výrobu energie. Například Itálie, Portugalsko, Dánsko či Rakousko zakázaly jadernou výrobu, Německo a Španělsko se rozhodly část svých reaktorů vyřadit na několik let z provozu. Naopak země jako

⁷¹ Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Směřování k Evropskému strategickému plánu pro energetické technologie, KOM (2006) 847 v konečném znění, 10. ledna 2007 <http://eur-lex.europa.eu>

⁷² Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Omezení celosvětové změny klimatu na dva stupně Celsia: Postup do roku 2020 a na další období, KOM(2007) 2 v konečném znění, 10. ledna 2007 <http://eur-lex.europa.eu>.

⁷³ EGENHOFER, Christian (2007) *Looking for the cure-all? Targets and the EU's New Energy Strategy*. CEPS Policy Brief. No.118 (January)

⁷⁴ EURACTIV, Energy and climate change: Towards an integrated EU policy, <http://www.euractiv.com/en/energy/energy-climate-change-integrated-eu-policy/article-160957>, staženo 18.3.2009

⁷⁵ EGENHOFER (2007), s. 1

⁷⁶ KÉRÉBEL, Cécile (2009) *The Results of Negotiations on the "Climate and Energy Package"*. Institut Francais de relations internationales

Francie, která 80% spotřeby elektřiny pokrývá jadernými elektrárnami, nebo Švédsko, Finsko a Velká Británie na jaderné energii hodně závisí. Dvě posledně jmenované země (spolu s Litvou) ještě nové reaktory staví.⁷⁷ Jedni tuto technologii považují za čistý způsob výroby energie, druzí jim oponují na základě faktů o nebezpečnosti a problémech, jak se zbavit vyhořelého odpadu - jádro je tedy dokonce z jejich pohledu považováno za bezpečnostní hrozbu. Rozdíly mezi členskými státy v oblasti udržitelnosti, a to zejména co se týká ekonomického rozvoje, struktury energetického sektoru a národních preferencí v oblasti jaderné energetiky, nakonec vedly k tomu, že jednotné, komunitární cíle byly rozděleny.⁷⁸ Všechny státy byly proto vyzvány, aby vytvořili své vlastní národní akční plány, které by odrážely jednotlivé podmínky a potřeby, a zároveň by vedli ke splnění unijních cílů.⁷⁹

Úkoly na úrovni Společenství jsou označovány jako strategické a s jejich splněním je spojována úspěšnost celého projektu energetické politiky. Cíl týkající se emisí je pro členské státy dokonce právně závazný a při jeho neplnění jim hrozí sankce.⁸⁰ Efekty, jež plynou ze snížení emisí a ze zvýšení podílu OZE, zasahují do všech tří sfér nové strategie. Mají pozitivní dopad na bezpečnost dodávek, podpoří boj proti oteplování planety a nakonec i prohloubí integraci energetického trhu EU. Podle mnohých představitelů s tímto rovněž souvisí pozice leadera v mezinárodním boji proti změnám klimatu, tedy samotná prestiž Evropské unie jako takové. Přesto se v oblasti obnovitelných zdrojů projevila

Význam, jaký je těmto cílům přisuzován, a skutečnost, že postoj mnoha států není v dané oblasti jednotný, mně vede k tomu, abych se domníval, že jsou v zájmu dosažení předsevzatých úkolů podnikány sekuritizační kroky. Výsledkem těchto kroků by mělo být přijetí celého klimaticko-energetického balíčku. Díky charakteru celého pilíře je více než logické, abych analýzu řečových aktů provázejících daná témata provedl v rámci environmentálního bezpečnostního sektoru.

3.1.1. *Environmentální sektor*⁸¹

⁷⁷ BELKIN, Paul, MORELLI, Vince L. (2007) *The European Union's Energy Security Challenges*. CRS Report for Congress, RL33636, s. 22

⁷⁸ EGENHOFER (2007), s. 3

⁷⁹ EURACTIV, EU renewable energy policy, <http://www.euractiv.com/en/energy/eu-renewable-energy-policy/article-117536>, staženo 20.3.2009

⁸⁰ EGENHOFER (2007)

⁸¹ Tato část práce čerpá zejména z kap. Environmentální sektor. in: BUZAN, WAEVER, de WILDE (2005), s. 87-113

Koncept bezpečnosti životního prostředí je předmětem akademických studií již od 70. let minulého století.⁸² Avšak vzhledem k nejasnému vymezení pojmů bezpečnosti a životního prostředí se potýkáme s mnohovýznamností konceptu a tudíž i pozorujeme tematický rozptyl předkládaných prací. V zásadě lze říct, že autoři se liší v závislosti na konkrétní entitě, která má být podle nich předmětem ohrožení (rozuměj referenčním objektem). Rozsah environmentální bezpečnosti se týká zabezpečení ochrany životního prostředí, bezpečnosti plynoucí ze změn životního prostředí, národně-bezpečnostní otázky týkající se životního prostředí, stejně jako otázky lidské bezpečnosti vyplývající ze zhoršování životního prostředí.⁸³

Pro Buzana a kolegy má referenční objekt globální rozměr. Ze vzájemné závislosti osudu lidstva a stavu životního prostředí vyplývá propojená entita životního prostředí a lidstva. Sekuritizační aktéři tvrdí, že v důsledku nevratitelného poškození životního prostředí přijdeme o dosaženou civilizační úroveň, přestože je možné takovému vývoji schopno zabránit. Právě bod nevratného zmaru je ústřední téma většiny pokusů o sekuritizaci.

Mezinárodní epistemická komunita je ústřední sekuritizační aktér, který analyzuje široké spektrum environmentálních témat, vytváří seznam problémů, utváří tzv. vědeckou agendu a témata předává médiím, široké veřejnosti a politickým elitám.⁸⁴ Následnou otázkou je, jestli a do jaké míry se politické síly nechají míněním komunity ovlivnit a jestli ji přijmou za svou. V tomto kroku je totiž klíčové, že se do kontaktu dostávají dvě odlišné agendy. Vědecká, na které se podílejí vědci, vědecké ústavy a environmentální nevládní organizace (ENGO)⁸⁵, ze své podstaty sekuritizuje problém ohrožení životního prostředí, přináší k tomu empirické důkazy a samozřejmě tvoří katastrofické scénáře. Vedle ní stojí politická agenda, v případě státu tvořená vládou a mezivládním jednáním, která má za úkol environmentální

⁸² BARNETT, Jon (2007) Environmental Security. in: COLLINS, Allan (ed.), *Contemporary Security Studies*. New York: Oxford University Press. s. 182-204

⁸³ KÜTTING, Gabriela (2007) Environment, Development, and the Global Perspective: From Critical Security to Critical Globalization. *Nature and Culture*, 2(1): 49–66, s. 50; BARNETT (2007), s. 188-189

⁸⁴ Teoretický koncept epistemické komunity zavedl Peter Haas a vztahuje se k významu odbornosti konkrétní, v širších vědeckých kruzích respektované skupiny vědců, při definování problémů životního prostředí a jejich řešení. in: JEHLIČKA, Petr (2000) Mezinárodní politika životního prostředí. in: JEHLIČKA, Petr, TOMEŠ, Jiří, DANĚK, Petr (eds.), *Stát, prostor, politika. Vybrané otázky politické geografie*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.

⁸⁵ JEHLIČKA, Petr (2000)

problémy, jak je popisují vědci, přenést do sféry politické a nějak se k nim postavit. V případě nestátního aktéra typu mezinárodní organizace politickou agendu zastupují její představitelé, kteří mají exekutivní pravomoci a s ní související odpovědnost. Nutno říci, že Evropská unie je specifický příklad mezinárodní organizace obsahující rovněž prvky, které bychom přisoudili státním aktérům. V rámci rozhodovacího veřejného procesu musí být nalezeno politické řešení, a tím se daná otázka dále sekuritizuje či desekuritizuje. Jelikož na politicích leží tíha odpovědnosti, podle mého názoru rozlišujeme v tomto sektoru dva druhy sekuritizačních aktérů, každý z nich je aktivní v odlišné fázi procesu. Aktérem první fáze je vědecká komunita, která vytváří impuls k sekuritizačnímu procesu, v druhé fázi to je politická agenda, která procesu určuje tempo. Autorita epistemické komunity je založena na nutnosti vědeckého pohledu na problematiku, tímto jsou na ní rozhodovací orgány závislé.

Funkcionální aktéři jsou dvojí povahy: ekonomické a politické. Mezi ekonomické funkcionální aktéry řadíme ty subjekty, kterým ekosystémy slouží jako zdroj zisku a jejich stav nehodlají nijak politizovat. Na druhou stranu na jejich aktivitě je kvalita životního prostředí přímo závislá a jejich konání má na ekosystémy zřejmý dopad. Jsou to nadnárodní korporace a státní podniky operující například v chemickém, dopravním, energetickém nebo jaderném průmyslu, důlní a ropné společnosti. Vlády a další politické orgány s rozhodovací pravomocí jsou funkcionální aktéři politické povahy. Politici tudíž v tomto sektoru hrají dvojí roli. Pomocí vydávaných zákonů a předpisů ekonomickým aktérům stanovují pravidla jednání ve vztahu k životnímu prostředí a rozhodují, jak bude toto jednání vynucováno, přesto jim to nebrání plnit funkci možného sekuritizačního aktéra.

V environmentálním sektoru se bezpečnostní debata zaměřuje zejména na hrozby zapříčiněné lidskou aktivitou, které následně znamenají existenční ohrožení. Jelikož se zdůrazňuje vliv poškození ekosystémů a ekologických procesů, bývá tento přístup označován jako ekologická bezpečnost.⁸⁶ V současnosti si výsadní pozici drží téma změny klimatu. Důsledky globálního oteplování planety způsobeného emisemi skleníkových plynů jsou podle vědecké agendy dalekosáhlé. Od tání ledovců, zvyšování hladiny moří přes sucha a nedostatek vody až po neočekávané a výrazné výkyvy počasí. Všechny jmenované příklady mají svůj bezpečnostní význam.⁸⁷ Dále se pozornost na lokální a regionální úrovni obrací na otázku nadměrného zatěžování

⁸⁶ BARNETT (2007), s. 188

⁸⁷ PURVIS, Nigel, BUSBY, Joshua (2004) *The Security Implications of Climate Change for the UN System*. Environmental Change and Security Project Report, Issue 10

přírody nad rámec její kapacity (nadměrná těžba, skladování odpadu), což v mnoha státech vede k narušení hospodářské a sociální základny.⁸⁸ Všichni relevantní účastníci diskuze se shodnou na vlivu činnosti člověka na životní prostředí avšak představa promarněné šance, změnit toto chování v zájmu zachování existence, se stává argumentačním nástrojem.⁸⁹ Obtíž pro sekuritizujícího aktéra spočívá v dlouhém časovém horizontu nebezpečí, pokud není akutní, u veřejnosti si získá malé pozornosti, a nejspíše i z tohoto důvodu sekuritizace probíhá s o to větším nasazením.

3.1.2. Pilíř udržitelnosti v rámci environmentálního sektoru

Péče Evropské unie o udržitelnou výrobu a využívání energie je vedena mimo jiné úmysly o zajištění energetické bezpečnosti. Současný poměr obnovitelných zdrojů je v evropském energetickém mixu na nízké úrovni 6% a tento poměr podle odhadu v roce 2030 stoupne pouze na 12,2%. Přesto mají zdroje jako je biomasa, větrná, solární a geotermální energie výrazný potenciál surovinové diverzifikace.⁹⁰ Vzhledem k tomu, že EU má kapacity obstarat veškeré vstupy v rámci vlastních zdrojů, převládá přesvědčení o snížení závislosti na vnějším dovozu. Důraz na inovativní technologie vede k omezení celkové energetické náročnosti ekonomiky EU, tudíž k omezení poptávky po energii. To dovolí Společenství posílit svou pozici ve vztahu k zemím orientovaným na export.⁹¹ Oba argumenty, surovinový i spotřební, se objevují v bezpečnostní rétorice aktérů operující v oblasti ochrany životního prostředí.

Jak je z působení Evropské unie patrné, ochrana životního prostředí je v centru politické pozornosti již přes dvě desetiletí.⁹² Velká většina aktivit vychází ze samostatného oddílu, koordinované politiky ochrany životního prostředí, ale její

⁸⁸ BUZAN, WAEVER, de WILDE (2005), s. 97.

⁸⁹ Jako určitý mezinárodní konsenzus mezi státy o vlivu lidské činnosti na životní prostředí lze považovat Rámcová úmluva OSN o klimatických změnách (*United Nations Framework Convention on Climate Changes, UNFCCC*), která byla k roku 2005 ratifikována 189 státy a stala se základem tzv. Kjotského protokolu. in: UN Framework Convention on Climate Change, <http://www.unfccc.int>

⁹⁰ BAHGAT (2006), s. 967

⁹¹ BELYI, Andrei V. (2003) New dimensions of energy security of the enlarging EU and their impact on relations with Russia. *Journal of European Integration*, 25(4): 351-369, s. 363

⁹² KÖNIG, Petr, LACINA, Lubor, PŘENOSIL, Jan (2007) *Učebnice evropské integrace*. Brno: Barrister&Principal, s.223.

aspekty jsou patrné rovněž v otázce energetické bezpečnosti.⁹³ I v těchto aktivitách je Evropská unie plně v souladu s celosvětovým diskursem ochrany životního prostředí a při vytváření udržitelné energetické politiky je ochrana před změnou klimatu výsadním objektem zájmu.

V rámci pilíře udržitelnosti se tedy do role referenčního objektu dostává stav životního prostředí jako takového, se kterým úzce souvisí životní podmínky obyvatel Evropské unie. Jádrem debaty o ochraně životního prostředí je, do jaké míry ovlivní změna klimatu kvalitu života lidské populace. Důkazy o výrazně negativních dopadech jsou předkládány veřejnosti s cílem legitimizovat životní prostředí jako subjekt hodný vysoké pozornosti. Evropská komise proto ve svém oficiálním dokumentu informuje, že narušené přírodní procesy ovlivňují širokou škálu lidské činnosti: zemědělství, rybolov, biologickou rozmanitost či vodní zdroje.⁹⁴ O důsledku klimatických změn na mezinárodní bezpečnost rovněž podrobně referuje Vysoký představitel pro SZBP.⁹⁵ Prohlášení takového typu mají dostatečný dramatický náboj, aby přesvědčila publikum, že ochrana okolního prostředí má existenční význam pro ně samotné.

Výchozí hrozbou pro daný referenční objekt je změna klimatu a s ní související důsledky pro lidskou civilizaci. Dokládá to sdělení Komise, které prohlašuje, že změna klimatu je realitou a kroky k omezení této změny na "zvládnutelnou úroveň" jsou podle ní naléhavě nutné. Dále vyzývá, aby Evropská unie na svém území přijala nezbytná opatření a ujala se vedení na světové scéně.⁹⁶

Buzan tvrdí, že hlavním sekuritizačním aktérem environmentálního sektoru je epistemická komunita. Pod tímto pojmem si v realitě evropského diskursu můžeme představit dva subjekty. První z nich je Mezivládní panel pro změny klimatu (IPCC). IPCC je mezivládní orgán tvořený cca 2 500 vědci, který byl v roce 1988 založen dvěma organizacemi OSN, Světovou meteorologickou organizací (WMO) a Programem OSN pro životní prostředí (UNEP), Panel tímto získal charakter mluvčího mezinárodního společenství v této otázce. Cílem vědců je vyhodnocovat

⁹³ KUČEROVÁ(2006), s. 299-308.

⁹⁴ Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Omezení celosvětové změny klimatu na dva stupně Celsia: Postup do roku 2020 a na další období, KOM(2007) 2 v konečném znění, 10. ledna 2007

⁹⁵ Dokument vysokého představitele a Evropské komise určený Evropské radě: Změna klimatu a mezinárodní bezpečnost, S113/08, 14. března 2008

⁹⁶ Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Omezení celosvětové změny klimatu na dva stupně Celsia: Postup do roku 2020 a na další období, KOM(2007) 2 v konečném znění, 10. ledna 2007

rizika změny klimatu, neprovádí zvláštní výzkumné projekty, ani nemonitorují s klimatem související data a parametry. Jejich hlavní aktivitou je na základě již publikované vědecké literatury vytvářet materiály, které jsou určeny rozhodujícím orgánům a široké veřejnosti. Závěrečné zprávy jsou nejvýznamnější výstupy vydávané panelem vždy s odstupem několika let⁹⁷, v odborných debatách jsou široce citované a národní či mezinárodní přístupy ke změnám klimatu se jimi obecně řídí, EU nevyjímaje.⁹⁸

Druhým subjektem je skupina vědců, která v roce 2006 na popud britské vlády vydala tzv. Sternovu zprávu (*Stern review*). Je to dokument ekonomického charakteru, který pojednává o vlivu klimatických změn a globálního oteplování na světové hospodářství. Ačkoliv se nejedná o první ekonomickou zprávu o globálním oteplování, je významná jako nejrozsáhlejší a veřejnosti nejznámější zpráva svého druhu. Hlavní poselství zní: Každoročně musí být investováno jedno procento celosvětového HDP, abychom se vyhnuli nejhorším dopadům klimatických změn; pokud k tomu nedojde, klesne globální HDP celkově o dvacet procent.⁹⁹ Tato epistemická komunita tudíž přináší katastrofický scénář možného vývoje.

Výsledky výzkumů a společné výstupy z jednání těchto komunit slouží jako referenční zdroj bezpečnostních úvah politických aktérů. Politická agenda je zastoupena zejména představiteli Evropské komise. Vedle komisařů pro životní prostředí a energetiku je to Komise jako celek. Jsou tedy sekuritizačním aktérem druhé fáze. Zejména na Evropské komisi záleží, do jaké míry pronikne "environmentalistická lobby" do evropské politiky udržitelné energie. O tom, že se Společenství řídí apelem vědců, svědčí odkazy na bezpečnostní hrozby, které souvisí se změnou klimatu, a které nalezneme rovněž ve strategických dokumentech vydávaných k příležitosti vytváření nové energetické strategie.

S opatřeními navrhovanými Evropskou komisí nesouhlasí zástupci průmyslového odvětví, jejichž činnost nově nastoupená cesta ovlivní nejvíce. Jednostranný cíl do roku 2020 snížit emise CO₂ vypouštěné členskými státy o 20% je kritizován zejména zaměstnavatelskými svazy na úrovni Evropské unie. BusinessEurope a Eurochambres argumentují, že pokud tato omezení přijme pouze

⁹⁷ IPCC dosud vydala celkem čtyři zprávy (1990, 1995, 2001, 2007)

⁹⁸ INTERGOVERNMENTAL PANEL ON CLIMATE CHANGING, About IPCC, <http://www.ipcc.ch>, staženo 29.3.2009

⁹⁹ OFFICE OF CLIMATE CHANGE, Stern Team, <http://www.occ.gov.uk/activities/stern.htm>, staženo 29.3.2009

EU, oslabí to konkurenceschopnost evropských firem, podobný názor má i svaz evropského chemického průmyslu (CEFIC). Asociace elektrárenského průmyslu naopak bojuje proti plánu zvýšit podíl obnovitelných zdrojů energie na 20% do roku 2020.¹⁰⁰ Z vystupování těchto subjektů je zřejmé, že se snaží narušit proces nastavení nových podmínek v oblasti energeticky. Takovéto zjištění mě vede k tomu, abych je definoval jako ekonomický typ funkcionálních aktérů.

3.1.3. Sekuritizační kroky

Prohlášení, které v plné míře splňuje charakteristiku sekuritizujícího řečového aktu, obsahuje strategický dokument nazvaný *Omezení celosvětové změny klimatu na dva stupně Celsia: Postup do roku 2020 a na další období*, který přestože není součástí energetického balíčku, s ním úzce souvisí. „Z významných vědeckých důkazů vyplývá, že je nutné naléhavě uskutečnit opatření zaměřené na boj proti změně klimatu. Nedávné studie, například Sternova zpráva, potvrzují vznik ohromných nákladů, pokud se v dané záležitosti nezačne jednat. Tyto náklady nevznikají pouze v hospodářské rovině, ale i v rovině sociální a environmentální, a zvláště ovlivní chudé v rozvojových i rozvinutých zemích. Pokud se nezačne jednat, bude to mít vážné důsledky pro místní i celosvětovou bezpečnost.“¹⁰¹ Aktér politické agendy se zde odvolává na, výsadního sekuritizačního aktéra - epistemickou komunitu ("významné vědecké důkazy", "Sternova zpráva") při navrhování opatření, která by měla napomoci zabránění naplnění hrozby "změny klimatu". Řečový akt obsahuje dvojí naléhavý apel "pokud se nezačne jednat", tedy argumentaci možnosti promarněné šance, což posiluje dramatický náboj sdělení. Dále je uveden jasný katastrofický scénář, co bude následovat, pokud se nepřistoupí k navrhovaným krokům. Jde o "vznik ohromných nákladů", které se projeví v širokém spektru lidské činnosti v celosvětovém měřítku. Druhá část dokonce výslovně varuje před ohrožením "místní a celosvětové bezpečnosti". Tímto je bezpečnostní rétorika naplněna bezezbytku. V podobném duchu se nese i celý oddíl dokumentu, nazvaný *Náklady na opatření a náklady v případě nečinnosti*. Zde jsou dále vyjmenována

¹⁰⁰ EURACTIV, Energy Supply, <http://www.euractiv.com/en/energy/energy-climate-change-integrated-eu-policy/article-160957>, staženo 9. 4. 2009

¹⁰¹ Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Omezení celosvětové změny klimatu na dva stupně Celsia: Postup do roku 2020 a na další období, KOM(2007) 2 v konečném znění, 10. ledna 2007

hospodářská a jiná rizika spojená se změnou klimatu, dopadající na EU. "Například v jižní Evropě se v důsledku změny klimatu zřejmě sníží produktivita plodin, zvýší počet úmrtí způsobených horkem a zhorší podmínky pro cestovní ruch v letním období".¹⁰² Jako záchranná opatření jsou navrženy investice, jež jsou v porovnání s možnými důsledky hrozby minimální.

Jako další sekuritizační krok, který se odvolává na tvrzení vědecké komunity, lze vyhodnotit prohlášení, které najdeme v "preambuli" výchozího dokumentu nové energetické strategie EU. *Zelená kniha Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii* z března 2006 nese následující sdělení: „Naše klima se stále otepluje. Podle Mezivládního panelu pro změny klimatu (IPCC) již skleníkové plyny zeměkouli oteplily o 0,6 stupně. Nebudou-li učiněny žádné kroky, dojde do konce století k oteplení v rozsahu 1,4 až 5,8 stupně. Všechny regiony na světě – včetně Evropské unie – budou čelit závažným důsledkům pro hospodářství a ekosystémy.“¹⁰³ Tentokrát je v roli autoritativního aktéra Mezivládní panel pro změnu klimatu, který přináší ještě konkrétnější scénáře hrozby - dojde k oteplení planety, a to v určitém časovém vymezení. Nesmí chybět varování o nutnosti jednat ihned ("nebudou-li učiněny žádné kroky"). "Závažné důsledky" změny klimatu jsou nyní lokalizované mj. do regionu Evropské unie, což sdělení přidává na důrazu.

Obě sdělení byla směřována relevantnímu publiku, což jsou jednak evropské orgány (Evropský parlament, Rada EU, Výbory), které se podílejí na přijímání navrhovaných kroků, a jednak členské státy, které mají konečné slovo při akceptaci definitivních opatření. Dramatické scénáře by měli mít dopad i na běžné obyvatele EU, čímž je nakloněno tolik potřebné veřejné mínění.

Nyní se zaměřím na vystoupení představitelů Evropské unie na půdě Evropského parlamentu (EP). Konkrétně se jedná o členy Rady EU, kteří buďto představovali program svého předsednictví a na konci mandátu jim podávali zprávu o dosaženém pokroku nebo seznamovali poslance s výsledky jednání Evropské rady. Součástí každého takového setkání je rovněž vyjádření předsedy Komise. Pro předsedající zemi to je povinnost a EP tím uplatňuje svou kontrolní funkci vůči

¹⁰² Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Omezení celosvětové změny klimatu na dva stupně Celsia: Postup do roku 2020 a na další období, KOM(2007) 2 v konečném znění, 10. ledna 2007

¹⁰³ Zelená kniha: Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii, KOM (2006) 105 v konečném znění, 8. dubna 2006

Radě.¹⁰⁴ Za formalizaci těchto aktů považují Slavnostní prohlášení Evropské rady z června 1983, které v zájmu zefektivnění politické činnosti Společenství ukládá předsedovi Rady za úkol tuto činnost v EP provádět.¹⁰⁵

Když kancléřka Angela Merkel představovala cíle německého předsednictví 17. ledna 2007, mimo jiné mluvila o důležitosti spolupráce EU se Spojenými státy a Ruskem. Tuto spolupráci vyzdvihovala zejména kvůli výzvám, kterým v současnosti čelíme. Nejedná se o nic jiného než o energetickou politiku a hrozbu změny klimatu. Domnívala se, že to nejsou velká slova, když řekne, že "přístup k energii a ochraně klimatu jsou dvě největší výzvy, kterým čelí lidstvo ve 21. století."¹⁰⁶ Slova kancléřky vyniknou poté, když na ni ihned naváže předseda Komise Barroso. Ten při seznamování s návrhy Komise o energii a klimatických změnách slova o evropských výzvách dokonce použije dvakrát: "... klimatická změna je jedna z nejvýznamnější výzev - ne-li ta nejvýznamnější výzva - které čelíme v 21. století."¹⁰⁷ S výzvou environmentální změny samozřejmě spojuje energetickou politiku. Sekuritizační smysl těchto prohlášení posluchačům dojde, když si pod pojmem "výzva" představí analogický výraz "hrozba". Obě prohlášení se snaží navodit dojem, že členské státy stojí před osudovým okamžikem, před kterým nelze ustoupit, a který je nutné provést v zájmu lidstva. Takový fatalistický způsob vyjádření lze dle mého názoru považovat za účinný nástroj při bezpečnostní argumentaci.

Daleko jasnější rétoriku použil Frank-Walter Steinmeier, německý ministr zahraničí tehdy v roli člena Rady EU, 14. března 2007, když Parlament seznamoval s výsledky březnového summitu EU. Orgány Unie by se podle něj měly zabývat energetickou a klimatickou politikou. Přestože jako energetickou hrozbu chápe především závislost Evropy na vnějších zdrojích, na stejnou úroveň staví klimatické hrozby, jež s energetikou úzce souvisí. „Stejně zřejmé [jako závislost na vnějších zdrojích - pozn. autora] jsou důsledky klimatických změn. Ekologické katastrofy, tání ledovců, zvyšování hladiny moří, sucho - to vše už nejsou abstraktní hesla, existují velmi reálné hrozby. Mezinárodní studie ukazují, co s sebou přinese, pokud

¹⁰⁴ KANIOK, Petr (2008). *Předsednictví Rady EU: Příběh půlstoletí*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s.70-71

¹⁰⁵ WESTLAKE, Martin, GALLOWAY, David (eds.) (2005) *The Council of the European Union*. London: John Harper Publishing

¹⁰⁶ Angela Merkel. in: EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, Plenární zasedání: Rozpravy. 17. ledna 2007

¹⁰⁷ José Manuel Baroso. in: EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, Plenární zasedání: Rozpravy. 17. ledna 2007

hned nebudeme jednat, jaké náklady to bude znamenat pro naše děti a vnuky, pokud nebudeme nic dělat.“¹⁰⁸ Tyto neblahé vyhlídky se obyvatelům Evropy rozhodně nevyhnu, pokud nepodniknou integrované kroky zejména v oblasti energetiky. Steinmeier o integrované politice klimatu a energie hovoří, "... protože jeden bez druhého není možný, a protože lidská spotřeba energie dnes představuje zdaleka největší klimatické riziko."¹⁰⁹ Představení krizového scénáře, který je podložen vědeckým argumentem již známe z uvedených dokumentů, nyní je však novinkou explicitní vysvětlení důvodů, proč jsou témata slučována.

10. ledna 2008 přijala Komise Energetický balíček a již o 13 dní později jej přišel prezentovat předseda Barroso do Evropského parlamentu. Nevyhnul se při tom následujícím formulacím: „I podle nejoptimističtějších odhadů obsažených ve Sternově zprávě jsou náklady na nečinnost ve srovnání s našimi návrhy více než desetinásobné. Je pravda, že tento balíček si vyžádá určité náklady, ty však musíme porovnat s náklady na nečinnost, a jelikož náklady na nečinnost jsou mnohem vyšší, můžeme říci, že tento balíček nám přináší určitý relativní zisk. Cena ropy a plynu totiž každý den stoupá a reálné náklady na tento balíček klesají. Místo o nákladech bychom měli vlastně hovořit o zisku pro Evropskou unii.“¹¹⁰ Podobnost tohoto řečového aktu s proklamacemi z úvodu jednoho z dokumentů nové energetické politiky není náhodná, opakování podobných argumentů spíše potvrzuje, jaký význam jim jejich nositelé přiznávají. I přesto zde lze pozorovat jistý posun. Navrhované kroky jsou tentokrát prezentovány jako investice. Finanční výdaje jsou totiž v podstatě zisk, v porovnání s "desetinásobnými" náklady, které hrozí, pokud nebude nic podniknuto. Atributy sekuritizačního kroku jsou opět naplněny: autorita sekuritizačního aktéra, dramatická výzva k akci, možný scénář vývoje a zmínka o navrhovaných opatřeních.

Nejvíce sekuritizačních pokusů na půdě Parlamentu probíhalo od počátku roku 2007, kdy Komise představila svůj návrh ostatním orgánům, až do prvního pololetí roku 2008. V březnu 2008 Summit EU schválil harmonogram přijetí energetického balíčku,¹¹¹ tudíž již nebyla potřeba přesvědčovat publikum o

¹⁰⁸ Frank-Walter Steinmeier. in: EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, Plenární zasedání: Rozpravy. 14. března 2007

¹⁰⁹ Frank-Walter Steinmeier. in: EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, Plenární zasedání: Rozpravy. 14. března 2007

¹¹⁰ José Manuel Baroso. in: EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, Plenární zasedání: Rozpravy. 23. ledna 2008

¹¹¹ Závěry předsednictví, Evropská rada 13. a 14. března 2008, 7652/1/08 REV 1, 20. května 2008

nezbytnosti opatření. V poslední polovině roku 2008 již „pouze“ jednalo o konkrétních nařízeních a o konečném znění dokumentů, při této činnosti již nebyl prostor pro bezpečnostní výzvy. Spíše se evropské orgány zaměřili na vymezení EU jako leadera celosvětového boje se změnou klimatu. Toto postavení je podle aktérů podmíněno shodou o jednotném postoji EU pro jednání na konferencích o klimatických změnách v Poznani v prosinci 2008 a v Kodani, kde má být dohodnut další postup po ukončení platnosti Kjótského protokolu v roce 2012, shoda o postupu vychází z včasného přijetí energetického balíčku, a to nejlépe do začátku 2009. Řečové akty už tedy nelze prohlásit za sekuritizační kroky, spíše šlo o politizaci tématu, zvláště postavení Evropské unie ve světě.

Podobnou dynamiku postojů můžeme pozorovat v závěrech Evropské rady, kde jsou shrnuty výstupy z Evropských summitů. Prohlášení zde však nemají takovou razanci a nepřekračují tedy práh politizace. Podle Buzana se Evropská rada k sekuritizaci neuchyluje z více důvodů. V Radě se v konečném důsledku uplatňují představy jednotlivých členských zemí, a celý orgán proto nemá systematický zájem přenášet na EU pravomoc činit mimořádná opatření.¹¹² Bezpečnostní argumenty, uplatňované zástupci předsedající země Rady chápou jako snahu vymezit se vůči předchozím předsednictvím a součástí prokazování odhodlání být aktivním a vůdčím členem Společenství. Pohnutky Komise jsou podobné, ta tímto sleduje svůj zájem být "tahounem" evropské integrace, a hledá k tomu takovéto prostředky.

V rámci prohlášení týkajících se nové strategie dochází ke slučování dvou diskurzivních témat, oteplování planety a nové energetické politiky EU. Globální otázka změny klimatu a zabezpečení Evropské unie jsou jedním komplementárním závazkem, který leží před politickými představiteli, řešení jednoho problému je tak svázáno s druhým. Taková konstrukce, podpořená faktem, že na vzniku škodlivých emisí se nejvíce podílí výroba energií, slouží k vzájemnému posilování významu a zajištění, že ani jedno téma nebude upozaděno. Potvrdil to i jeden ze závěrů finského předsednictví v prosinci 2008. „Evropská rada uznává, že existuje silná vazba mezi politikou EU v oblasti změny klimatu a její energetickou politikou ... tyto politiky se mohou a měly by se navzájem posilovat.“¹¹³

Poslední fáze jednání o energeticko-klimatickém balíčku svým důrazem na mezinárodní dimenzi boje proti klimatickým změnám ukázala, že pro dosažení

¹¹² BUZAN, WAEVER, de WILDE (2005), 216.

¹¹³ Závěry předsednictví, Evropská rada 14. a 15. prosince 2006, 16879/1/06 REV 1, 12. února 2007

úkolů, které nese pilíř udržitelné energie, je nezbytné, aby Evropská unie ve vztahu k okolním zemím vystupovala jednotným způsobem. Zapojení energetické politiky do vnějších vztahů Unie se jako červená nit vine pilířem s označením *zabezpečení dodávek*. Mluví se zde o různých zahraničně-politických aktivitách, které doplňují témata dalších dvou pilířů (vnitřní trh s energiemi a udržitelná energie) avšak největší prostor je věnován teritoriální diverzifikaci dodávek energetických surovin.

3.2. Pilíř zabezpečení dodávek

Bezpečnost dodávek energie je největší měrou závislá na diverzifikaci jejich zdrojů.¹¹⁴ Jde o diverzifikaci zdrojovou, kterou se snaží zajišťovat předchozí pilíř, a teritoriální. Teritoriální diverzifikace jako způsob zajištění energetické bezpečnosti byl již od 60. let v rámci ES/EU postupně formován jako odpověď na hrozící či skutečnou energetickou krizi přicházející z oblasti Perského zálivu (Suezská krize, ropná krize v roce 1973, íránská revoluce).¹¹⁵ Po každé z událostí se rozvířila debata o závislosti na vnějších dodávkách a nutnosti problém řešit, avšak žádná z iniciativ nebyla příliš úspěšná.

Podle Richarda Youngse v Evropské unii v současnosti převládá tendence chápat svou vnější energetickou politiku jako šíření *aquis communautaire*.¹¹⁶ Dokládá to i Komise, když v Akčním plánu tvrdí, že energetická bezpečnost může být dosažena vytvořením „rozsáhlé sítě zemí obklopujících EU, jež by jednala na základě společných pravidel a zásad vyplývajících z energetické politiky EU.“ Dále Komise nabádá ke zlepšení vztahů s vnějšími dodavateli energie, a nová partnerství chce rozvíjet na základě vzájemného zájmu, průhlednosti, předvídatelnosti a vzájemnosti.¹¹⁷ Takto vymezená taktika je prováděna pomocí mezinárodních dohod a smluv, které byly uzavřeny se zeměmi v okolních regionech a na jejichž základě mohly být implementovány energetické standardy EU.

¹¹⁴ YERGIN, Daniel (2006) Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*, 85(2): 69-82

¹¹⁵ HOOGEVEEN, Femke, PERLOT, Wilbur (2007) The EU's Policies of Security of Energy Supply Towards the Middle East and Caspian Region: Major Power Politics? *Perspectives on Global Development and Technology*, 6(1-3): 485-507, s. 486

¹¹⁶ YOUNGS, Richard (2007) *Europe's External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market*, CEPS Working Document, No. 278 (November)

¹¹⁷ Sdělení Komise Evropské radě a Evropskému parlamentu: Energetická politika pro Evropu, KOM (2007) 1 v konečném znění, 10. ledna 2007

Nejvýznamnější zahraničně-politická aktivita v oblasti energetiky je v současné době Energetická charta, jež poprvé navázala energetické kontakty se zeměmi mimo prostor EU. Vznikla v prosinci 1991, když se zúčastněné státy rozhodly spolupracovat při výrobě, přeměně, dopravě a distribuci energie ve všech jejích formách. Záměr vyvrcholil 17. prosince 1994: Smlouva o Energetické chartě a další navazující dokumenty byly připraveny k podpisu a během roku 1995 ECT podepsalo celkem 51 států. Konkrétně jimi byly všechny tehdejší i budoucí členské státy EU, dále například Turecko, Austrálie či Japonsko, následně Makedonie a Bosna a Hercegovina (v roce 1996).¹¹⁸ USA se také účastnilo jednání, ale kvůli ochraně svých investic ke smlouvě se nakonec nepřidalo. Po ratifikaci ve všech státech, smlouva vešla v platnost v dubnu 1998. Charta a Smlouva upravují energetické vztahy mezi státy v několika oblastech. Zajišťují volný přístup na energetický trh členského státu, do energetiky tak přináší pravidla WTO nejvyšších výhod a nediskriminace. Hlavním cílem je zabezpečit tok energií směrem z východu na západ, nediskriminace tedy musí být dodržována i při přenosu energií.¹¹⁹ Jistý přísun a ochrana investic má být zajištěn díky rovným a příznivým podmínkám pro investory, v této oblasti je i zaveden systém smírčího řešení sporů. Poslední oblastí je ochrana životního prostředí a podpora udržitelného rozvoje. Tato opatření jsou však právně nevymahatelná. Energetická charta je pro EU jednou z nejdůležitějších vnějších iniciativ řešící energetickou bezpečnost a způsob předcházení energetickým krizím. Spolu se skupinou G8 a Mezinárodní energetickou agenturou je považován jako nejvýznamnější nástroj její energetické diplomacie. Měl by totiž sloužit jako kanál komunikace se státy dodávajícími energie, posilovat spolupráci se zeměmi OPEC a prohlubovat energetický dialog s Ruskou federací¹²⁰. Rusko totiž smlouvu sice podepsalo, ale dosud neratifikovalo.

Energetické společenství (*Energy Community*, EC) slouží jako příklad konkrétní spolupráce s nejbližšími sousedy. Bylo založeno Smlouvou o energetickém společenství, která byla podepsána 25. října 2005 v Athénách. Do Energetického společenství je zapojeno 34 účastnických stran, ačkoliv právně jde o smlouvu mezi Evropským společenstvím na jedné straně a zeměmi jihovýchodní Evropy na druhé

¹¹⁸ ENERGY CHARTER, About the Charter, <http://www.encharter.org/index.php?id=61&L=0>, staženo 10.4. 2009

¹¹⁹ Byl zaveden princip obecného přepravce: výlučný vlastník zařízení musí umožnit přístup nově příchozím kdekoli a bez diskriminace, nově příchozí za přístup musí zaplatit

¹²⁰ JIAN, Cheng (2008) *Relations between Russia and Europe from the perspective of energy strategy*. Hamburg: Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik, s. 28

straně.¹²¹ Další tři státy mají statut pozorovatele, jde o vysoce strategické partnery: Turecko, Ukrajinu a Norsko. Vznikl tak největší trh s elektřinou a plynem.¹²² Smlouva o energetickém společenství se realizuje ve třech částech. Prodlužuje se využití *acquis communautaire* v oblasti energetiky, životního prostředí, obnovitelných zdrojů, konkurenceschopnosti a dalších. V podstatě se tedy rozšiřuje územní působnost energetické politiky v její současné podobě. Smluvní strany totiž musí implementovat některé směrnice ES týkající se např. energetiky. Dále byl ustaven zvláštní regulační rámec, který umožní propojení jednotlivých energetických trhů a zajistí efektivní fungování sítě po celém území Energetického společenství. Tato pravidla dovolí fungování mechanismu přeshraničního přenosu elektřiny. Poslední část se týká spolupráce na společné politice pro vnější obchod, vzájemné pomoci v době energetických krizí. Propojením energetických sítí se postaví základy budoucímu jednotnému trhu, který by operoval i mimo hranice Unie a zabezpečil by tak energetické dodávky do Evropské unie.

Rozšiřování energetických norem EU pomocí mezinárodních iniciativ jako odpověď na bezpečnostní obavy se zaměřuje na široké množství třetích zemí. Logicky je kladen důraz na užší vztahy se státy či regiony, které jsou významné pro zajištění dodávek energetických surovin.

Jelikož Ruská federace ze strategických a právních důvodů odmítla ratifikovat ECT, snažila Unie najít alternativní způsoby, jak přesvědčit ruskou stranu dodržovat alespoň nějaké body z Charty. Rámec vzájemné spolupráce tudíž upravuje Dohoda o partnerství a spolupráci, která vstoupila v platnost v prosinci 1997. Ta stanovila institucionální základnu a vymezila systém konzultací, kdy na nejvyšší úrovni se otázka energie projednává na summitech EU-Rusko. V roce 2000 byl v rámci Dohody jako jeden z mechanismů pro spolupráci zahájen projekt Energetický dialog mezi Evropskou unií a Ruskem. Tímto byly vymezeny oblasti komplementárního zájmu: zajištění spolehlivých dodávek energie, zpřístupnění energetických trhů nebo zlepšení právního základu pro produkty a transport.¹²³ Dalším z kroků bylo založení technologického centra EU-Rusko, v roce 2002 v

¹²¹ Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko, Černá hora, Albánie, Makedonie, Rumunsko, Bulharsko a Kosovo

¹²² MINISTERSTVO PRŮMSYSLU A OBCHODU, Energetika a suroviny: Energetické společenství, <http://www.mpo.cz/dokument1121.html>, staženo 21. března 2009

¹²³ TICHÝ, Lukáš (2008) Energie a bezpečnost jejich dodávek ve vztazích Evropské unie a Ruska. *Mezinárodní politika*, 32(8): 25-28

Moskvě, kde se mohli setkávat zástupci energetického průmyslu.¹²⁴ Od roku 2003 byl v rámci Energetického dialogu formulován cíl rozšířit pravidla vnitřního evropského trhu s energiemi rovněž do Ruska. Nyní je důraz kladen zejména na praktickou spolupráci, čímž se zamezí řešení citlivých politických otázek.¹²⁵

Na diverzifikaci dodávek ropy a plynu pro EU se může výrazně podílet oblast Střední Asie. Velké množství nevytěžených surovin v Kaspickém moři je proto pro EU hlavním důvodem k navazování kontaktu se zdejšími státy. Energetická spolupráce byla institucionalizována programem INOGATE (*Interstate Oil and Gas Transport to Europe*), jehož cíle jsou podobné jako ostatní iniciativy vnější energetické politiky. Snaží se v zemích regionu podporovat evropské investice a za to EU očekává spolupráci při zajišťování bezpečných dodávek. Rovněž by zde měli být zajišťovány zásady vnitřního trhu EU s energiemi a rozvíjen udržitelný rozvoj pomocí energetické účinnosti a obnovitelné energie.¹²⁶

Země Blízkého východu jsou světově nejvýznamnější producenti energie a pro členské země Unie jsou z hlediska dodávek strategičtí partneři. Je tedy logické, že se EU snaží vztahy s tímto regionem institucionalizovat, a to zejména se středomořskými zeměmi a zeměmi z Perského zálivu. Euro-středomořské energetické partnerství mezi zeměmi EU a 13 státy severní Afriky a východního středomoří je považováno za akční plán, jak zde prosadit oblast volného obchodu do roku 2010, celá iniciativa je zaměřena hlavně na energetický trh.¹²⁷ Evropské státy očekávají vytvoření stabilního prostředí pro bezpečnost dodávek a na druhé straně středomořské země za partnerstvím vidí možnost získání vnějších zahraničních investic a technické podpory. Podobné cíle má splnit Dohoda o spolupráci mezi EU a 6 státy Perského zálivu.¹²⁸ Ačkoliv zdejší ropa není dovážena do Evropy, má EU

¹²⁴ GRANT, Charles, BARYSCH, Katinka (2003) *The EU-Russia energy dialogue*. Centre for European reform, Briefing note

¹²⁵ YOUNGS (2007)

¹²⁶ INOGATE, About INOGATE, Objectives, http://www.inogate.org/inogate_programme/about_inogate/inogate-objectives, staženo 25.4.2009

¹²⁷ Partnerské země jsou: Alžír, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Maroko, Palestinská samospráva, Sýrie, Tunisko a Turecko. Libye má statut pozorovatele. in: EURO-MEDITERRRAENAN ENERGY MARKET INTEGRATION PROJECT, The Euro-Mediterranean Energy Energy Partnership, <http://www.medemip.eu/CMS/ImageUpload/089ea99d-fb42-4912-a76e-1dcc3ed91931.pdf>

¹²⁸ Tyto země jsou orientovány v regionální organizaci *Cooperation Council for the Arab States of the Gulf*, a jsou to: Bahrajn, Kuvajt, Omán, Katar, Saudská Arábie, a SAE. in: EVROPSKÁ UNIE, Evropská komise: Vnější vztahy, http://ec.europa.eu/external_relations/gulf_cooperation/index_en.htm.

zájem, aby místní vlády investovali do své produkce. Jejich dodávky totiž výrazně ovlivňují globální trhy s energiemi.¹²⁹

Tento společný, obecně přijímaný postup všech členských států při zajišťování bezpečných dodávek energetických surovin je neaktivněji prosazován orgány Společenství. Do rozporu se však vůči němu dostávají samostatné akce jednotlivých členských států. Za toto chování, zejména co se týká bilaterálního jednání o dodávkách ropy a zemního plynu, bývají svými evropskými partnery často kritizováni.¹³⁰ Uvedu příklad čtyř členských zemí, které současný energetický diskurs EU porušili svým zapojením se do projektů výstavby produktovodů, které byly významně ovládány ruským kapitálem. Asi nejznámější je německo-ruský projekt *Nord Stream*, jehož cílem je postavit plynovod na dně Baltského moře směřujícího z ruského Vyborgu do přístavu Greifswald v Německu.¹³¹ Tento projekt, ve kterém má ruská strana nadpoloviční podíl (51%), je kritizován středo- a východoevropskými zeměmi EU (hlavně Polskem) především kvůli obavám z ruského zvýšení cen za energie, na které by tyto státy neměli jak reagovat. Plynovod totiž jejich území obchází, což jim znesnadňuje vyjednávací pozici.¹³² Řecko, Bulharsko a Rusko v březnu 2007 podepsaly dohodu o vybudování ropovodu Burgas-Alexandropolis, který by měl být naplňován ruskou ropou z černomořského přístavu Novorossijsk. Ropovod se má stát alternativou k již existující trase vedoucí přes tureckou úžinu Bospor.¹³³ Vlnu nevole rovněž vyvolalo rozhodnutí Maďarska, které poté, co bylo zaangażováno v projektu Nabucco, začalo dávat přednost investicím do jedné ze dvou větví ruského plynovodu South Stream, Tato část povede přes Bulharsko, Srbsko a Maďarsko až do Rakouska a má tak přivádět ruský plyn přes Černé moře.¹³⁴ Největší problém pro zajištění energetické bezpečnosti EU je ten, že obě posledně jmenované aktivity jdou proti logice diverzifikace zdrojů, jež velí orientovat se na oblast Kaspického moře, bez ruské účasti. Ropovod Burgas-Alexandropolis totiž

¹²⁹ HOOGEVEEN, PERLOT (2007)

¹³⁰ EURACTIV, Pipeline Politics? Russia and the EU's battle for energy, <http://www.euractiv.com/en/energy/pipeline-politics-russia-eu-battle-energy/article-177579>, staženo 20.4.2009

¹³¹ Do konsorcia německých plynařských firem (E.ON a BASF) a ruské společnosti Gazprom se přidala nizozemská společnost Gasunie. in: NORD STREAM, Our Company, <http://www.nord-stream.com/our-company/shareholders.html>, staženo 22.4. 2009

¹³² TRIANTAPHYLLOU, Dimitrios (2007) Energy Security and Common Foreign and Security Policy (CFSP): The Wider Black Sea Area Context. *Southeast European and Black Sea Studies*, 7(2):289–302

¹³³ DIMAS, Christos (2007) Burgas -Alexandropoulis Oil Pipeline Project. 3rd Emerging Europe Energy Summit, 8-9 November 2007

¹³⁴ Nutno poznamenat, že druhá větev povede přes Bulharsko, Řecko do Itálie

konkuruje plánu dopravovat ropu z Kazachstánu západním směrem a South Stream je označován jako ruská odpověď na plynovod Nabucco, což je projekt EU jak přivést zdroje z Kaspiku do Turecka a následně do Evropy.¹³⁵

Lze tedy říct, že proti spíše „tržně řízené“(market-governance)¹³⁶ vnější politice vystupuje skupina členských států, které upřednostňují uspokojení vlastních potřeb před jednotnou komunitární strategií. Neschopnost EU ovlivnit postoje a aktivity všech svých členu pokládají Belkin a Morelli za velký problém.¹³⁷ Marsh a Mackenstein potvrzují, že EU v tomto ohledu rozhodně není jednotnou entitou a vnější vztahy jsou poznamenány spory mezi Společenstvím a jednotlivými státy.¹³⁸ Řešení této otázky by mohlo spočívat v zapojení vnější energetické politiky do pilíře Společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Navrhují to nejen mnozí analytici, ale začínají si to uvědomovat i politici Evropské unie. Youngs a Baran v souvislosti s tím argumentují, že je potřeba více politický přístup.¹³⁹ Další se shodují, že tento krok by pomohl lépe prosazovat zájmy EU a členských států ve světě.¹⁴⁰ Tendenci ubírat se tímto směrem můžeme pozorovat, když Evropská rada v červnu 2007 přijala dokument Komise a vysokého představitele pro SZPB, který propojení obou aspektů podporoval a konstatoval, že „rozvoj soudržné a cílené vnější energetické politiky EU, využívající celou škálu vnitřních i vnějších politik EU, by posílil vnější kolektivní energetickou bezpečnost Unie.“¹⁴¹

¹³⁵ EURACTIV, Geopolitics of EU energy supply, <http://www.euractiv.com/en/energy/geopolitics-eu-energy-supply/article-142665>, staženo 20.4.2009

¹³⁶ YOUNGS (2007)

¹³⁷ BELKIN, MORELLI (2007)

¹³⁸ MARSH, Steve, MACKENSTEIN, Hans (2005) *The International Relations of the European Union*. Harlow: Pearson Longman, s.248.

¹³⁹ YOUNGS (2007); BARAN, Zeyno (2007) EU Energy Security: Time to End Russian Leverage. *The Washington Quarterly*, 30(4): 131–144

¹⁴⁰ HADFIELD, Amelia (2006) *EU Foreign Energy Policy: In The Pipeline?*. CFSP Forum; BAUMANN, Florian (2008) *Energy Security as multidimensional concept*. CAP, Policy Analysis (March); TRIANTAPHYLLOU (2007); BELKIN, MORELLI (2007)

¹⁴¹ Závěry předsednictví, Evropská rada 21. a 22. června 2007, 11177/1/07 REV 1, 20. července 2007, <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=432&lang=cs>

V následujících částech práce se pokusím zjistit, zda v zájmu snadnějšího dosažení jednotného postupu při zabezpečení plynulých dodávek energie, který by spočíval v širším využívání nástrojů Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, docházelo k aktům sekuritizace. Tyto nově proklamované kroky jsou se současnými standardy, jak je chápou orgány Společenství, v podstatě v souladu či je dále prohlubují. Avšak v jakési opozici proti nim stojí aktivity zmíněných států. Pro ně to znamená mimořádné zásahy do již zavedených norem. Takto rozdílné pohledy dávají legitimní důvod předpokládat existenci sekuritizace, zejména pokud se ústřední hrozbou stane závislost Evropské unie na dodávkách z Ruska. Dovoz energetických surovin, stejně jako jakékoliv jiné komodity, je především ekonomická záležitost. Jak tedy definovat bezpečnostní aspekty v této problematice? Odpovědí je analytický sektor ekonomické bezpečnosti.

3.2.1. Ekonomický sektor¹⁴²

Určit referenční objekt ekonomické bezpečnosti není tak jednoznačné, jako tomu bylo v předchozím sektoru ekonomického sektoru. Problém tkví v tom, že u aktérů pohybujících se v ekonomickém prostředí se předpokládá pocit nejistoty, pokud by tomu tak nebylo, trh by ztrácel svoji výkonnost. V důsledku liberálního pohledu na konkurenční charakter tržních vztahů zůstává značná část témat ve své podstatě pouze na úrovni politizace, hovořit o logice přežití lze jen obtížně. Přesto k sekuritizaci může dojít i zde, a to zejména v souvislosti se vzájemným tzv. přeléváním (*spillover*) bezpečnostních problémů z jiných sektorů. Tento efekt je přítomný ve všech případech, ale v ekonomickém je podle mně nejvýraznější. Např. zvýšené úsilí o vyzbrojení v důsledku příprav na konflikt staví firmy zbrojního průmyslu do strategické pozice, kdy je jejich ekonomický stav z hlediska bezpečnosti klíčový. Naopak témata, která v ekonomickém sektoru zůstávají na úrovni běžných ekonomických či politických otázek, mohou mít v ostatních sektorech významné bezpečnostní dopady.

¹⁴² Tato část práce čerpá zejména z kap. Ekonomický sektor. in: BUZAN, WAEVER, de WILDE (2005), s. 113-138

Podle Buzana jediným referenčním aktérem, který výhradně spadá do ekonomického sektoru, může být liberální mezinárodní ekonomický řád definovaný (LIEO) jako " kompletní soubor pravidel a norem, jež upravují volný obchod a fungování finančních toků."¹⁴³ Jeho existence může být ohrožena systémovými změnami, které hospodářskou politiku vedou k protekcionismu a monopolním praktikám, a vývojem, který by zpochybňoval ústřední liberální hodnotu volného pohybu zboží služeb a kapitálu přes státní hranice. Dle mého názoru jsme v době současné finanční a hospodářské krize svědky exemplárního případu ohrožení a sekuritizace LIEO, to ale je jiná otázka.

V případě přelévání bezpečnostních otázek je nejčastějším a nejjistějším referenčním objektem stát, případně subsystémové jednotky typu mezinárodní a mezivládní organizace. Většina firem je kvůli svému tržnímu účelu vyloučena. Aktéry sekuritizace se tudíž stávají zástupci státu či dané organizace.

Christoper M. Dent ekonomickou bezpečnost definuje jako zachování strukturální integrity a prosperity politicko-ekonomických subjektů navzdory rizikům a hrozbám, se kterými se střetávají v rámci mezinárodního ekonomického systému.¹⁴⁴ Buzan za jednu z těchto hrozeb vidí ohrožení ekonomické stability, kde by jinak mohl probíhat konkurenční boj. Stav nerovnosti narušující celý liberální systém může být vyvolán, pokud nějaký aktér mezinárodního společenství využije svého nadřazeného hospodářského postavení pro své politické cíle.¹⁴⁵ Je zřejmé, že nestabilní situace a vztah podřízenosti-nadřazenosti jsou přítomny v oblasti dodávek energetických surovin do Evropské unie. Nejmarkantnější to je zejména v souvislosti s Ruskem, které ani nezastírá, že hodlá energetiku využívat jako nástroj své mocenské politiky.¹⁴⁶ Jako další sektor, kam by se mohlo ekonomické nebezpečí „přelít“, se proto nabízí sektor politické bezpečnosti.

3.2.2. *Politický sektor*¹⁴⁷

¹⁴³ BUZAN, WAEVER, de WILDE (2005), s. 121

¹⁴⁴ DENT, Christoper M. (2007) *Economic Security*. in: COLLINS, Allan (ed.), *Contemporary Security Studies*. New York: Oxford University Press, s. 204-221. s. 210

¹⁴⁵ BUZAN, WAEVER, de WILDE (2005), s. 116

¹⁴⁶ LUCAS, Edward (2008) *Nová studená válka*. Praha: Mladá fronta

¹⁴⁷ Tato část práce čerpá zejména z kap. Politický sektor. in: BUZAN, WAEVER, de WILDE (2005), s. 165-168

Jádrem univerzálního pojmu bezpečnost v klasickém pojetí je zajištění suverenity a ochrana před vlivy suverenity ohrožující. Akademici Kodaňské školy se však pokusili tento vojensko-politický gordický uzel rozseknout. V politické bezpečnosti se tedy jedná o *nevojenské* ohrožení suverenity subjektu. Subjektem kromě státu mohou být i ostatní nestátní samostatně organizované jednotky (kmeny, etnické a národnostní menšiny a klany), transnacionální hnutí s dostatečným počtem přívrženců (světová náboženství) a "kvazisuperstáty, jako Evropská unie". Všechny musí disponovat loajalitou svých členů, nezpochybnovanou donucovací mocí a nesmí jim chybět kapacita k realizaci bezpečnostních kroků.¹⁴⁸

Z Buzanova pojetí podstaty politiky (jako snahy o ustavení řádu s cílem vytvořit rámec pro permanentní střetávání názorů a záměrů) vyplývá i charakteristika předmětu politické bezpečnosti. Je to "ohrožení legitimacy nebo uznání (*recognition*) buď samotných politických jednotek nebo fundamentálních modelů vztahů (struktury, procesy a instituce) mezi nimi."¹⁴⁹ Referenčním objektem se stává nikoliv materiální složka, území a lidský personál, ale základní politické ideje daného subjektu. Např. v demokratické společnosti zásahy exekutivy do moci soudní zásadně naruší principy právního státu, ale zároveň nijak neohrozí připravenost armády proti možné intervenci. Přesto to vyvolá situaci s dramatickým nábojem, která podpoří aktéry k sekuritizačním krokům. Byla ohrožena politická ideologie, která formuje a tmelí vše ostatní, členové jednotky se díky ní s jednotkou identifikují a její představitelé mohou být legitimními autoritami. Politické hrozby směřují buď vůči vnějšímu nebo vnitřnímu pilíři stability - uznání a legitimitě.

3.2.3. Pilíř zabezpečení dodávek v rámci sektorů ek. a pol. bezpečnosti

Ekonomická bezpečnost spočívá ve schopnosti subjektu splnit cíle vlastní zahraniční hospodářské politiky prostřednictvím interakce s ostatními aktéry mezinárodního řádu. Tyto cíle mohou mít rozdílný charakter. Zajištění přístupu na zahraniční trh je důležité pro státy orientující se na vývoz, jiné subjekty mohou mít zájem na bezproblémovém fungování mezinárodního hospodářského řádu, ať je jakéhokoliv typu. Zcela rovnocenným cílem zahraniční hospodářské politiky řady subjektů je zabezpečení plynulého a jistého proudu dodávek ze zahraničí.¹⁵⁰ Jedná se

¹⁴⁸ BUZAN, WAEVER, de WILDE (2005), s. 170

¹⁴⁹ BUZAN, WAEVER, de WILDE (2005), s. 168

¹⁵⁰ DENT (2007), s. 211-212

o materiály, komponenty či technologie a samozřejmě se také jedná o vysoce strategickou surovinu, energetické zdroje.

Jak již bylo zmíněno, Buzan do agendy témat ekonomické bezpečnosti zahrnuje také nebezpečí "politických pák", které zneužijí dodavatelé strategických statků či surovin.¹⁵¹ Enno Harks to trefně shrnuje, když říká, že nedostatek zbývajících zdrojů energie vede k rostoucímu vlivu jejich producentů. Suroviny energie jsou zpolitizovány, jelikož se zdá že, výrobci svůj vliv stále častěji užívají jako „měnu moci“ v mezinárodním systému.¹⁵² Konkrétně jde o to, že členské země jsou v podstatě závislé na několika nestabilních zemích a regionech, jako je Ruská federace, Kaspická oblast a Severní Afrika.¹⁵³ Představitelé EU si toto nebezpečí uvědomují a navrhují kroky, aby situaci závislosti omezili alespoň na nejnižší možnou míru. Samotný fakt nevýhodných přírodních a ekonomických poměrů nedostačuje, aby se téma bezpečnosti dodávek dostalo mimo oblast politiky, kde by mohlo být pouze politizováno. Dramatický aspekt do hry přináší riziko ohrožení základních konstitutivních principů EU, které mohou být vyvolány ekonomickým nebezpečím. Takováto kombinace vytváří dostatečné podmínky pro využití bezpečnostní rétoriky relevantními aktéry.

Henrik Larsen za výchozí body bezpečnostního diskursu Evropské unie považuje základní liberální hodnoty, principy svobody a demokracie, respekt k lidským právům a zásady právního státu. Orgány EU jsou přesvědčeny, že dodržování těchto hodnot významně ovlivňuje mezinárodní bezpečnost, a proto jako svůj zásadní příspěvek k celosvětovému pořádku považuje jejich prosazování. I přes široké diskuze v současnosti jako hlavního prostředek šíření liberálních hodnot převládá využití politického a ekonomického vlivu Unie.¹⁵⁴ Jelikož ale valná většina energetických surovin přichází z "nedemokratických" oblastí, mohou být cíle zahraniční politiky negativně ovlivněny závislostí EU na ropě a zemním plynem. Vyjednávací pozice zástupců EU je samozřejmě oslabena, pokud jednájí o lidsko-

¹⁵¹ BUZAN, WAEVER, de WILDE (2005), s. 116

¹⁵² HARKS, Erno (2006) Energy security: The challenge of the twenty-first century. in: PERTHES, Volker, MAIR, Stefan(eds.), *European Foreign and Security Policy: Challenges and Opportunities for the German EU Presidency*. Research Paper 10, German Institute for International and Security Affairs (SWP), s. 73-77. s.73

¹⁵³ GAULT, John (2002) *The European Union: Energy Security and the Periphery*. Geneva Centre for Security Policy, Occasional Paper Series, No. 40

¹⁵⁴ LARSEN, Henrik (2000) Concepts of Security in the European Union After the Cold War. *Australian Journal of International Affairs*, 54(3): 337-355

právních otázkách a zasahují do něj velcí energetičtí hráči. Jako příklad může sloužit sudánský Darfúr a role Číny při řešení tohoto konfliktu.¹⁵⁵ Z tohoto pohledu se tedy problémy ekonomického charakteru dostávají do střetu s politickým sektorem a pro orgány EU získávají politicko-bezpečnostní rozměr.

Obavy s potenciálem politické bezpečnosti rovněž panují ohledně problému samostatného vyjednávání některých členských zemí o energetických dodávkách, který jsem vyložil v předešlé kapitole (viz. Kap. 3.1.). Pro princip vnitřního uznání EU je totiž rizikové, že státy nemají jednotný postup v ekonomické oblasti, jakým je i energetika. Pokud budeme ekonomickou integraci považovat za ekvivalent základní politické ideje, může celá situace znamenat ohrožení vnitřního pilíře stability. Členové mohou v důsledku problémů začít váhat o legitimitě celého projektu integrace a problém energetické nesoběstačnosti Společenství se tímto stává jakýmsi testem soudržnosti.

Předchozí obavy částečně dokládá neformální summit v Lahti v říjnu 2006, na kterém se setkali zástupci členských zemí a ruský prezident Putin. Hlavním tématem zde byla nejen energetika, ale rozhovory se týkali i otázek lidských práv a zahraniční politiky Ruska v Čečensku a Gruzii.¹⁵⁶ Evropané se snažili Putina přesvědčit zejména o ratifikaci Energetické charty, nebyli však příliš úspěšní v tomto ani ostatních bodech a byl tak potvrzen nejednotný postoj EU vůči svému hlavnímu energetickému partneru.¹⁵⁷ Při debatě v EP následující po tomto summitu proto poslanec Zieleniec konstatoval, že " ... obsahová shoda o postupu v energetických otázkách zatím chybí" a upozornil, že nejednotné vyjednávací pozice prohlubují zranitelnost EU, oslabují pozici aktéra zahraniční politiky a omezují její schopnost prosazovat liberální hodnoty ve světě.¹⁵⁸

3.2.4. Sekuritizační kroky

¹⁵⁵ SOLANA, Javier (2006) *Address at EU Energy Conference: Towards an EU External Energy Policy*, S324/06, 20 November 2006

¹⁵⁶ BBC, EU and Russia risk summit fiasco. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6178070.stm>, staženo 16. 4. 2009

¹⁵⁷ EUROSOP, Putin na summitu odolal tlaku unie, <http://www.eurosop.cz/38/6105/clanek/putin-na-summitu-odolal-tlaku-unie/>, staženo 16. 4. 2009

¹⁵⁸ Josef Zieleniec. in: EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, Plenární zasedání: Rozpravy. 25. října 2006

Na přelomu let 2005-2006 proběhl spor mezi společnostmi Gazprom, která dodává zemní plyn do celé Evropy, a Ukrajinskou ropnou a plynařskou společností Naftogaz (*Naftogaz Ukraini*), týkal dodávek zemního plynu, jeho ceny a údajných dluhů, které Naftogaz vůči ruské společnosti měl. Přestože kořeny sporu sahají až do počátku 90. let, do období po rozpadu SSSR, nepřehledné vyjednávání začalo v březnu 2005 a vyvrcholilo 1. ledna 2006, kdy došlo k zastavení dodávek plynu na Ukrajinu.¹⁵⁹ Jelikož přes Ukrajinu vede většina transičních cest, tento krok ovlivnil dodávky i do evropských zemí.¹⁶⁰ Plyn začal opět proudit 4. ledna, poté co se obě strany předběžně dohodly o urovnání sporu. Tato situace vyvolala v řadách států Unie otázky ohledně závislosti na dodávkách plynu z Ruska, které se týká zejména členských zemí na východních hranicích. Například všechny baltské státy, Slovensko a Finsko zemní plyn nezískávají z jiného zdroje než z Ruska, u dalších zemí je situace velmi podobná.¹⁶¹ Z celé události byly proto vyvozovány závěry, jež se týkaly bezpečnosti celé Evropské unie a udržitelnosti takového stavu.

Při nejbližší příležitosti, 17. ledna 2006, byl "spor o plyn" konzultován v Evropském parlamentu, během zvláštní rozpravy "Bezpečnost dodávek energetických zdrojů a zejména plynu". Evropský komisař pro energetiku Andris Piebalgs a tehdejší člen Rady EU, rakouský ministr hospodářství a práce Martin Bartenstein poslance informovali o momentálním stavu ruských dodávek, v souvislosti s tím jim představili plán Komise vytvořit novou energetickou strategii pro EU (Zelená kniha Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii). Poté následovala debata poslanců. Argumenty, které obsahovaly bezpečnostní rétoriku, by se daly rozdělit do několika kategorií.

Komisař Piebalgs a poslanci Markov a Chichester shodně tvrdili, že rusko-ukrajinský spor byl důrazným upozorněním závislosti Evropy na dodávkách („situace mezi Ruskem a Ukrajinou nám posloužila jako impuls k probuzení“ [*wake-up call*])¹⁶² a vyzývali k nutnosti vytvořit politiku společného postupu v takových otázkách. Piebalgs navíc zdůrazňoval strategický význam energetických dodávek pro

¹⁵⁹ STERN, Johnatan (2006) *The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006*, Oxford Institute for Energy Studies

¹⁶⁰ Rakousko, Francie, Německo, Maďarsko, Itálie, Polsko, Slovensko a Slovinsko pocítilo pokles dodávek plynu v průměru přibližně o 1/3. in: BBC, Ukraine 'stealing Europe's gas', <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/4574630.stm>, staženo 16. 4. 2009

¹⁶¹ Commission staff working document: EU Energy Policy Data, SEC (2007) 12, 10 October 2007

¹⁶² Glen Chichester. in: EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, Plenární zasedání: Rozpravy. 17. ledna 2006

EU. "Přestože je pravda, že energie je pouze komodita, je to komodita, která je nezbytná pro náš nepřetržitý ekonomický rozvoj a blahobyt".¹⁶³

Část poslanců (př. Szymański, Piotrowski, Ilves, Wiersma) upozorňovala, že Rusko využívá dodávek energií jako zbraň pro prosazování svých politických cílů v okolních regionech. Charakter údajných politických cílů nebyl specifikován, ale zřejmě šlo o podezření, že zastavení dodávek plynu znamenalo trest pro Ukrajinu za tzv. Oranžovou revoluci, po které se země orientovala více prozápadně. "Ruská energetická strategie spočívá v používání přímých prodejců plynu k dosažení politických cílů."¹⁶⁴ Hrozba nátlaku se podle nich může obrátit i proti státům EU, proto je třeba konat akce k zabránění tohoto možného scénáře.

Jiný druh sekuritizačních argumentů se týkal předpovědi, jaká čeká Evropskou unii v budoucnu. "Musíme mít na paměti, že závislost na fosilních palivech a dovozu těchto paliv v každém případě výrazně vzroste. Podle odhadu Komise se tato závislost do roku 2030 ze současných necelých 50% na asi 2 / 3 zvýší.", prohlásil rakouský ministr.¹⁶⁵ Situace prý může být ještě více nepříznivá, pokud Unie nepodnikne žádné ochranné kroky. V podobném duchu mluvil i poslanec Španen.

Zcela svébytný řečový akt, který v podstatě shrnuje názory ostatních účastníků rozpravy, užil poslanec EP a předseda zahraničního výboru Jacek Emil Saryusz-Wolski: „Je nejvyšší čas [přijmout společnou vnější energetickou politiku - pozn. autora], neboť energetická bezpečnost se stává stále důležitější pro celkovou bezpečnost Evropské unie, zejména pro její ekonomické zabezpečení. Jakékoli potíže, byť dočasné, které mají za následek snížení dodávek energií ze třetích států, způsobují vážné narušení hospodářské činnosti Unie ... problém energetické bezpečnosti se netýká pouze oblasti průmyslu a ekonomie. Energie byla použita jako zbraň a nástroj zahraniční politiky, a proto by měly být projednány v rámci zahraniční a bezpečnostní politiky.“¹⁶⁶ Opět tedy byl zopakován politicko-bezpečnostní argument ve vazbě na závislost EU na vnějších dodávkách. Navíc se

¹⁶³ Anders Piebalgs. in: EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, Plenární zasedání: Rozpravy. 17. ledna 2006.

¹⁶⁴ Konrad Szymański. in: EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, Plenární zasedání: Rozpravy. 17. ledna 2006.

¹⁶⁵ Martin Bartenstein. in: EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, Plenární zasedání: Rozpravy. 17. ledna 2006.

¹⁶⁶ Jacek Emil Saryusz-Wolski. in: EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, *Plenární zasedání: Rozpravy*. 17. ledna 2006

však objevuje požadavek zapojení vnějších energetických vztahů do společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Tento výrok tak ilustruje všeobecnou tendenci celé debaty, prosadit pomocí zvýraznění bezpečnostního aspektu problému, jeho řešení důraznějšími prostředky. Ty spočívají především ve využití všech případných nástrojů zahraniční politiky EU.

Tato prohlášení jsou podle mého názoru nejvýraznější pokusy, celé téma bezpečnosti dodávek sekuritizovat. Hodnotil bych je jako reakci na dramatickou událost, kdy byla ohrožena ekonomická bezpečnost EU. Spojení "energie jako politická zbraň" se i nadále objevovalo v argumentaci o nových opatřeních, plnilo funkci katastrofického scénáře. Sloužilo jako impuls politikům, aby se tématem více zabývali a přitáhl pozornost široké veřejnosti a médií.¹⁶⁷ Podle Barana krize dokonce katapultovala téma energetické bezpečnosti do čela evropské agendy.¹⁶⁸ Rusko-ukrajinský spor tedy do určité míry ovlivnil celý proces přijímání nové energetické politiky. Proto ho můžeme označit jako usnadňující podmínku sekuritizace. V několika strategických dokumentech se představitelé Unie na tuto epizodu odvolávali, ačkoliv samozřejmě nebyl explicitně zmíněn případ Ruské federace.

Výjimkou není ani Zelená kniha Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii vydaná tři měsíce po obnovení dodávek plynu. Kromě toho se rovněž na čtenáře obrací s výzvou poněkud obecnějšího rázu: "Závislost na dovozech stále roste. Nebudeme-li schopni zvýšit konkurenceschopnost energie z domácích zdrojů, bude v příštích 20 až 30 letech přibližně 70 % energetických požadavků EU, v porovnání s 50 % v současné době, uspokojováno dovážеныmi produkty ... Zásoby jsou koncentrovány v několika málo zemích. V současné době je zhruba polovina spotřeby zemního plynu v EU pokryta dodávkami z pouhých tří zemí ..."¹⁶⁹ Sekuritizační aktér tímto jako hrozbu ekonomické bezpečnosti prezentuje "závislost na dovozech" a omezenou diverzifikaci zdrojů a pomocí kritického scénáře (míra závislosti stoupne ze současných 50% na 70%) vysvětluje potřebu provedení opatření, které povedou ke zvýšení konkurenceschopnosti domácí energie.

¹⁶⁷ UMBACH, Frank (2007) Towards a European Energy Foreign Policy?. in: OVERHAUS, Marco, MAULL, Hanns W., HARNISCH, Sebastian (eds.), *Foreign Policy in Dialogue: Dealing with Dependency*, 8(20), s. 7; BELKIN, MORELLI (2007), s. 4

¹⁶⁸ BARAN (2007), s. 132

¹⁶⁹ Sdělení Komise: Akční plán pro energetickou účinnost: využití možností, KOM (2006) 545 v konečném znění, 19. říjen 2006, <http://eur-lex.europa.eu>.

Pokud se opět vrátíme k projevům představitelů Rady EU a Komise na půdě parlamentu EP při příležitosti zahájení či ukončení předsednictví nebo při debatě na téma zasedání Evropské rady, dojdeme k závěru, který potvrzuje mé předchozí tvrzení, že nejsilnější sekuritizační debata probíhala při příležitosti rusko-ukrajinské plynové krize. Zvláště v prohlášeních v první polovině roku 2006 se nedají přehlédnout nářky na tuto událost, které upozorňují na zranitelnost Evropy v tomto ohledu. Spolu s nimi jsou vždy představeny nástroje jak hrozbám čelit, sestávající se z vyššího důrazu na diverzifikaci a postupu při jednání se třetími státy v kontextu společné zahraniční a bezpečnostní politiky.¹⁷⁰ Rozjitřené atmosféry ještě využil rakouský kancléř Schüssel, když varoval, že téměř všechny suroviny pocházejí z politicky krizových oblastí a téměř všechny globální konflikty mají co dočinění s energiemi. „Potýkáme se s vysoce kolísajícími cenami komodit a s nízkou diverzifikací. V Evropě trvá, jako v mnohých dalších oblastech, doposud nejvyšší nebezpečí black-outu ... problematika růstu světové poptávky po energii musí být řešena, avšak nelze přehlížet ani obrovská bezpečnostní rizika.“¹⁷¹ Od druhé poloviny roku jsou však výsledky zkoumání sekuritizační rétoriky k tomuto tématu výrazně omezené a rozhodně se nedají srovnávat s předchozí situací nebo se situací v pilíři udržitelnosti. Celá debata a v ní obsažené argumentační postupy již nepřesahují rámec politizace. Řečníci zdůrazňují naléhavost společné energetické strategie a soudržnost vnější energetické politiky, která zohledňuje geostrategickou realitu, avšak již bez návaznosti na hrozby ekonomické a politické bezpečnosti.

Pro zodpovězení otázky, proč k takové situaci došlo, lze najít vícero důvodů. Je to jednak charakter akutní hrozby a jednak charakter diskursivního prostoru, ve kterém k sekuritizaci docházelo. Dramatická událost ruského nátlaku na Ukrajinu, která zosobňovala realitu závislosti EU na vnějších dodávkách, trvala v podstatě „pouhých“ několik dní. Přestože byl dopad na členské země zřejmý a ekonomické důsledky mohly být lehce vyčísleny, potíž byla ta, že celá akce nebyla primárně namířená proti EU a omezené dodávky plynu byly chápány spíše jako vedlejší účinek sporů mimo prostor Společenství.¹⁷² Hlavní efekt pro sekuritizaci plynul

¹⁷⁰ Jedná se o projevy W. Schüssela a J. M. Barrosa při představení cílů rakouského předsednictví 18. ledna 2006. in: EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, Plenární zasedání: Rozpravy. 18. ledna 2006, a dále projev H. Winklera z 15. března 2006 před Evropskou radou. in: EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, Plenární zasedání: Rozpravy. 15. března 2006

¹⁷¹ Wolfgang Schüssel. in: EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, Plenární zasedání: Rozpravy. 5. dubna 2006

¹⁷² STERN (2006)

z potenciálu upozornit publikum na neblahý stav věci a tím aktivizovat rozhodující aktéry, nejednalo se však o případ přímého ohrožení, jež by byl k permanentní sekuritizaci nezbytný. Další vysvětlení pochopíme, když se blíže podíváme na druhý pilíř, kde jsme debatu s bezpečnostním významem taktéž očekávali, pilíř udržitelnosti. Jedná se zejména o časovou souslednost, kdy se akcentovala jednotlivá témata a vliv, který to mělo na proces vytváření nové energetické bezpečnosti. Blíže se tomu budu věnovat v závěru práce.

4. Efekty sekuritizačních pokusů

Pro zachycení pokusů o přesun tématu energetické politiky Evropské unie do sféry bezpečnosti jsem se zaměřil především na situaci v Evropském parlamentu. Již jsme se přesvědčili, že sekuritizační pokusy, které měli působit na poslance EP, se zde daly vyzorovat. Z toho důvodu je podle mně logické hledat i efekty těchto kroků právě v tomto prostředí a zjistit tak, čeho bylo díky nim dosaženo.

Klimaticko-energetický balíček byl Evropským parlamentem schválen 17. prosince 2008. Skládá se nakonec ze čtyř legislativních aktů, které upravují návrhy obsažené v Akčním plánu Komise (dokument Energetická politika pro Evropu, viz kap. 2.1.1.). Výsledku bylo dosaženo po pouhých dvanácti měsících legislativní práce, což je neobvykle rychlé, když vezmeme v potaz, že všechny akty musely projít procedurou spolurozhodování.¹⁷³ Důvody takové plynulosti uvádí Cécile Kérébel, která přijímání balíčku označuje jako „podivnou metodu“ (*peculiar method*).¹⁷⁴ Celá procedura se podle ní od obvyklých způsobů odlišuje ve dvou bodech. Běžný způsob spolurozhodování je takový, že nejdříve se k danému tématu vyjádří Evropský parlament a poté hlasuje Rada se na úrovni ministrů (Rada EU). Nyní však bylo o konečném znění balíčku rozhodnuto na summitu EU 11. a 12. prosince 2008, v podstatě tedy stanovisko vydala Evropská rada (úroveň hlav států a premiérů). Z toho vyplývá i druhá zvláštnost, Rada totiž o balíčku rozhodovala *před* rozpravou a hlasováním EP, poslanci tak již neměli možnost svým stanoviskem ovlivnit jednání Rady (v jakémkoliv složení). Schválení konečné verze legislativy Radou ministrů v dubnu tohoto roku již tedy byla pouze formalita. Hlavní důvod,

¹⁷³ Při této proceduře se na konečném znění legislativního aktu musí shodnout Evropský parlament a Rada EU. in: TÝČ (2006)

¹⁷⁴ KÉRÉBEL (2009)

proč k tomu všemu došlo, měla být snaha energeticko-klimatický balíček přijmout co nejrychleji, a tím posílit pozici Evropské unie na nejvýznamnější konferenci o klimatických změnách, která se bude konat v prosinci 2009 v Kodani. Vysvětlení tohoto kroku by však podle mého názoru mohlo spočívat v tom, že v období, kdy se návrhy Komise zabývali poslanci EP, docházelo v Parlamentu k sekuritizaci tématu energetické politiky.

Balíček legislativních aktů, které byly Parlamentem přijaty v prosinci 2008, neobsahoval konkrétní opatření ohledně společného postupu v otázkách vnější energetické politiky Unie. Jako dílčí úspěch sekuritizačních aktů lze proto považovat *Usnesení o příspěvku k jarnímu zasedání* Evropské rady, které poslanci přijali v únoru 2007.¹⁷⁵ Usnesení se zmiňuje nejen o nejistotě ruských dodávek plynu a zkušenostech ze zimy 2005 - 2006, ale především konstatuje, že se „energetická politika, a zejména zabezpečení dodávek energie, musí stát nedílnou součástí společné zahraniční a bezpečnostní politiky a společné politiky rozvoje obchodu Evropské unie,“ a dále požaduje „vytvoření společné strategie, která by zabezpečila a diverzifikovala dodávky a tranzitní trasy...“ Poté ještě poslanci navrhnou další způsoby, jak by se mohla společná vnější energetika profilovat – v rámci mezinárodního systému zprostředkování pro případy neshod a sporů týkajících se dodávek a distribuce energie, či pomocí evropské politiky sousedství. V podstatě se tak jedná o schválení hlavních bodů mezinárodní energetické politiky Akčního plánu z dokumentu *Energetická politika pro Evropu*.

26. září 2007 přijal Evropský parlament usnesení s názvem *Směrem ke společné evropské zahraniční energetické politice*.¹⁷⁶ Je to poměrně rozsáhlá a podrobná rezoluce, ve které EP vyzývá k vytvoření této politiky s tím, že by měla zaručit energetickou bezpečnost pro celou EU a zároveň sledovat cíl udržitelnosti na mezinárodní úrovni. Navíc vyzývá Radu a Komisi, aby k tomu do konce roku 2007 vytvořily přesný plán, včetně konkrétního časového rámce a stanovení různých cílů. Parlament dodává podporu stávajícím energetickým společenstvím, ve kterých EU figuruje a doporučuje jejich prohlubování a teritoriální rozšiřování. Nová strategie vnější energetické politiky by se tedy měla řídit čtyřmi hlavními zásadami: diverzifikace zdrojů, jednotné hájení zájmů, solidarita v krizových situacích, posílený dialog s energetickými partnery. Mohu říci, že se do této rezoluce promítly

¹⁷⁵ EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, Plenární zasedání: Rozpravy, Přijaté texty. 14. února 2007

¹⁷⁶ EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, Plenární zasedání: Rozpravy, Přijaté texty. 26. září 2007

všechny relevantní postoje, které se objevily v debatách o bezpečnostní dimenzi nedostatku vlastních energetických surovin.

Je zřejmé, že usnesení EP nemohou dostačovat, aby byla navrhovaná opatření automaticky provedena. Tyto kroky jsou však součástí *soft law*, které sice nevytváří právně vynutitelná práva a povinnosti, ale může ostatní instituce a členské státy nasměrovat k určité akci. Někdy mohou znamenat předzvěst přijetí konkrétních závazných aktů.¹⁷⁷ Poslanci tedy jasně vyjádřili svůj postoj k tématu a v případě příspěvku na Evropskou radu lze vyčíst vyslání signálu dalším orgánům. Tímto byl celý proces vytváření nové energetické politiky zásadně ovlivněn. Podle mých závěrů, opírajících se o koncept a metodologii Kodaňské školy, se na formování tohoto postoje alespoň částečně podílely sekuritizační argumenty, které jsem popsal v této práci.

ZÁVĚR

Primárním výstupem této bakalářské práce je potvrzení hypotézy, že je možné aplikovat koncept sekuritizace na situaci, která v Evropské unii probíhala při vytváření nové energetické politiky. Teorie sekuritizace vychází z nového přístupu k výzkumu bezpečnostních vztahů, který prosazují představitelé tzv. Kodaňské školy. Nový přístup spočívá v rozšíření agendy témat, jež mají potenciál stát se předmětem bezpečnostních úvah. Jedná se o vymezení se vůči dosud převládajícímu realistickému proudu, který do středu zájmu soustředil státní jednotky a s nimi související vojenské hrozby. Nyní však může být výzkumu podrobena více aktérů mezinárodních vztahů. Kromě státu to mohou být systémové nebo substátní jednotky, všechny jsou zde nazývány pojmem referenční objekt. I existenční hrozby přicházejí z více zdrojů, než realisté doposud přiznávali. Tyto „nové“ hrozby jsou analyzovány v rámci několika svébytných sektorů.

Klíčem k rozšíření bezpečnostní agendy je právě koncept sekuritizace, který tvrdí, že bezpečnost je intersubjektivní sociální konstrukt a za bezpečnostní hrozbu pro daný referenční objekt může být považováno cokoliv, co je jako hrozba prezentováno. K prezentaci je využíván tzv. sekuritizační akt, který musí splňovat určitá strukturální kritéria a který má být následně akceptován relevantním publikem.

¹⁷⁷ HUNT, Jo (2002) The Legal System of the EU. in: FITZROY DEARORN, Jackie G.(eds), *The European Union Handbook*. Routledge Reference Resources online. Taylor & Francis Publishing Group, staženo 28. 3. 2009

Sekuritizující aktéři se snaží dané téma přesunout z oblasti běžné politiky, kde platí standardní postupy, do sféry bezpečnosti. V této situaci je umožněno pod dojmem hrozícího nebezpečí prosadit mimořádná opatření, jež mají hrozbě zabránit. Pomocí takto vymezeného analytického rámce jsem zkoumal proces vzniku nové strategie Evropské unie v oblasti energetiky, probíhající od první poloviny roku 2006 do konce roku 2008.

V současnosti je energetická politika EU v pozici, kde jako výchozí norma figuruje široce pojatý společný trh. Komunitární přístup k otázkám energie spočívá v interdimenzionálním řešení této problematiky, tedy pomocí ostatních společných politik, kde hlavní slovo mají orgány Společenství. Na formulaci energetické politiky se podílí všechny ústřední instituce Unie, nejvíce pravomocemi však disponuje Komise i to přidává komunitární charakter. I když zde existují oblasti, při kterých rozhodují vlády členských států, regulativní nástroje právního a ekonomického charakteru v této oblasti převažují.

Navržené plány tendenci komunitárního přístupu následují či dokonce prohlubují. V oblasti udržitelné energie jde zejména o úsilí snížit emise škodlivých plynů a zvýšit podíl obnovitelných zdrojů v evropském energetickém mixu, tyto závazky byly podpořeny určením strategických cílů na úrovni Společenství. V oblasti bezpečnosti dodávek se jedná o strategie šíření evropských standardů mimo hranice Unie a jednotného multilaterálního vyjednávání s energetickými dodavateli. V obou případech však není o takových postupech zajištěna shoda mezi členskými státy. Pro některé je problém stanovit dostatečná opatření pro splnění ekologických unijních limitů, jsou k tomu totiž ekonomicky omezeni či odmítají využívat jadernou technologii. Jiná skupina států se při zajišťování vlastních energetických dodávek spoléhá pouze sama na sebe a postupuje tak proti Společenstvím prosazovanému způsobu jednání. Problematický je zde zejména vztah EU a jejích členů k Ruské federaci. Každý tak činí v zájmu zajištění vlastních potřeb a v důsledku svých zavedených standardů. Mezi pohledem orgánů Evropské unie a členskými státy se tedy v několika případech objevuje rozpor.

Aby byly tyto rozpory překonány a bylo dosaženo přijetí nové energetické koncepce, docházelo ke snaze přesunout téma energetické politiky do oblasti bezpečnosti. Ústředním sekuritizačním aktérem byla logicky Komise a její členové. Oni veškerá opatření navrhli a jejich úkolem bylo návrhy prosadit. Spolu s nimi byli aktivní zástupci předsedající země Radě EU, snažili se vymezit vůči ostatním

Předsednictvím a byli odhodláni mezi Společenstvím a státy prosadit shodu. Rada EU jako celek či Evropská rada se do sekuritizačních pokusů nepouštěla, v těchto institucích totiž převažuje mezivládní přístup a nejednotnost členských států zde byla více patrná.

Moje analýza zjistila sekuritizační kroky ve dvou specifických oblastech. Jednak to byly strategické dokumenty Komise, které měly ostatní orgány a členské země informovat o plánovaných krocích. Druhá sféra, kde k sekuritizaci docházelo, byly rozpravy v Evropském parlamentu při debatách o energetice a při vystoupeních zástupce Předsednictví v Radě EU.

Sekuritizační argumenty byly formulovány v závislosti na tématu, které se mělo stát bezpečnostní hrozbou. K sekuritizaci v rámci pilíře udržitelnosti mohlo dojít, jelikož byl propojen, ať už fakticky nebo v politickém kontextu, s tématem oteplování planety. Environmentální problém obsahuje zřejmé bezpečnostní hrozby, tudíž zde byla bezpečnostní rétorika dobře uplatnitelná. Politici využili nebezpečí změny klimatu, v zájmu prosazení části nástrojů pro vznik integrované energetické politiky. Odvolávali se na autoritu vědeckých poznatků, které dokazovaly, že dosavadním způsobem výroby energií je ohrožen referenční objekt - životní prostředí a s ním související životní podmínky občanů. I část opatření, která měla vést ke sjednocení vnějších energetických vztahů EU, se argumentačně opírala o environmentální hrozbu. Hlavní aspekt pilíře bezpečnosti však spočíval v úsilí co nejvíce teritoriálně diverzifikovat dodávky energetických surovin.

Energetická závislost na vnějších zdrojích má v případě Evropské unie své politické důsledky. Je tak ohrožena schopnost Unie prosazovat ve světě liberální hodnoty, což jsou podle ní ústřední záruky mezinárodní bezpečnosti. Vedle toho celá situace nabourává konstitutivní princip EU, ekonomickou integraci. Zdrojem napětí byla závislost členských států na zdrojích ropy a plynu z Ruska (ta v některých případech nabývá absolutní hodnoty). Podle aktérů sekuritizace totiž panuje obava/hrozba, že Rusko své nadřazené postavení zneužije jako nástroj politického tlaku, aby prosadil své partikulární zájmy. Referenčním objektem se proto v tomto pilíři stává ekonomická a politická nezávislost Evropské unie. Nejmarkantnějším varováním pro politiky a veřejnost byla rusko-ukrajinská plynová krize v lednu 2006, ta v podstatě sekuritizaci tématu spustila a k ní přílehlá bezpečnostní debata mohla být v rámci diskursu vyhodnocena jako nejvýraznější.

Podle mého názoru je rovněž zajímavé zjištění, že sekuritizace energeticko-bezpečnostních otázek na půdě Evropského parlamentu neprobíhala neustále. Aktéři se zde k jejím aktům uchýlovali pouze v určitých časových etapách. Důležitý byl vždy prvotní impuls a diskutované téma. Jak bylo naznačeno, debaty o bezpečnostních důsledcích nedostatku vlastních energetických zdrojů vyvolala dramatická událost, akt politického nátlaku Ruska na Ukrajinu na přelomu let 2005-2006. Od toho okamžiku nebylo o bezpečnostní rétoriku nouzi a tento stav vydržel do poloviny roku. Poté opadl pocit přímého ohrožení a téma bylo „nahrazeno“ otázkou environmentální bezpečnosti. V lednu 2007 totiž Komise představila Akční plán, který obsahoval konkrétní nástroje pro boj proti změnám klimatu. Když Evropská rada v březnu 2008 rozhodla o konečném harmonogramu přijetí energetického balíčku, pomínul i důvod k sekuritizaci. Uznávám však, že důvody, proč se konkrétní problematika vytratila z bezpečnostního diskursu, mohou být sporné. Situaci vyváření nové energetické politiky totiž nelze zkoumat izolovaně a jistě na ní mělo vliv více faktorů. Ve vymezeném časovém období mě napadá přijímání Lisabonské smlouvy či nástup finanční a hospodářské světové krize. V podmínkách této práce však nebylo možné zaměřit se i na tyto eventuality.

Za vyvrcholení sekuritizačních kroků považuji přijetí energeticko-klimatického balíčku Evropským parlamentem 17. prosince 2008 a dvojí usnesení poslanců EP, které ostatní instituce Unie vyzývalo, aby byly podniknuty kroky k zapojení vnějších energetických vztahů do Společné zahraniční a bezpečnostní politiky Evropské unie. O sekuritizaci energetické politiky EU lze tudíž prohlásit, že byla do jisté míry úspěšná.

POČET SLOV: 16 007

POČET ZNAKŮ: 98 727 / 114 749

SUMMARY

The bachelor thesis' main result is a confirmation of the hypothesis that the concept of securitization is applicable on the situation which has been taking place in the European Union during creating new energy policy. Securitization theory is based on a new approach to security relations research, which broaden a range of issues, which have a potential to become a subject of security concerns. The concept of securitization argues that the security is an inter-subjective social construct and anything can be concerned as a security threat for the referent object, if it is

presented as a threat. Act of securitization (or securitizing move), which is used for presentation and which should be accepted by relevant public, must meet concrete criteria.

Current standard for the European energy policy could be described as a widely conceived common market. Community approach to energy issue is based on inter-dimensional treatment of these matters, it means, that it is controlled by other common policies, where Community institutions have a strong position. Although there are some areas, where a final decision is upon member states, regulative instruments prevail. Community approach, which is introduced in a new energy strategy and which is promoted mainly by European Commission, is not in accordance with positions of several member states. The problem is obvious in two pillars of the strategy: sustainable energy production and safeguarded external energy supplies. To overcome the dissents and to enforce the strategy some matters of energy policy has been moved from an area of ordinary policy to a security area. My analysis has found out securitizing moves in two different spheres: firstly, strategic documents serving to inform other institutions and member states about Commission's plans and secondly, European Parliament's plenary session, when energy issues were debated or when the President of the Council of the European Union informed MEPs about Conclusions from EU summit or presented them program of Presidency. Therefore, main securitizing actors were the European Commission and the Presidency. The issue of a sustainable energy production could be securitized due to its impacts on climate change which is said to have security implications. The pillar of external energy supplies is connected primarily with EU's dependency on oil and gas from Russia. There is a threat, that Russia (and other energy producers) uses energy as a weapon for enforcing its political interests. The position of the EU within international politics could thus be weakened. The Russian-Ukraine gas crisis in January 2006 was the most significant warning for the public and it virtually launched the securitization. Two moments can be considered as effects of securitization. Firstly, it is the adoption of energy-climate package by the European Parliament. Secondly, it is two resolutions of MEPs, which urged other institutions of the Union to involve the external energy relations into the Common Foreign and Security Policy of the EU. The securitization of the EU's energy policy has been to some extent successful.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ**Neperiodické**

BARNETT, Jon (2007) Environmental Security. in: COLLINS, Allan (ed.), *Contemporary Security Studies*. New York: Oxford University Press. s. 182-204

BELKIN, Paul, MORELLI, Vince L. (2007) *The European Union's Energy Security Challenges*. CRS Report for Congress, RL33636, www.fas.org/sgp/crs/row/RL33636.pdf

BAUMANN, Florian (2008) *Energy Security as multidimensional concept*. CAP, Policy Analysis, www.cap.lmu.de/download/2008/CAP-Policy-Analysis-2008-01.pdf

BULL, Hedley (2002) *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. Basingstoke: Palgrave

BUZAN, Barry, WAEVER, Ole, de WILDE, Jaap (2005) *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií

CIHELKOVÁ, Eva, JAKŠ, Jaroslav (eds.) (2004) *Evropská integrace - Evropská unie*. Praha: VŠE

DENT, Christopher M. (2007) Economic Security. in: COLLINS, Allan (ed.), *Contemporary Security Studies*. New York: Oxford University Press, s. 204-221

DIMAS, Christos (2007) *Burgas -Alexandroupolis Oil Pipeline Project*. 3rd Emerging Europe Energy Summit, 8-9 November 2007

DRULÁK, Petr (2003) *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál

EGENHOFER, Christian (2007) *Looking for the cure-all? Targets and the EU's New Energy Strategy*. CEPS Policy Brief. No.118, http://shop.ceps.eu/BookDetail.php?item_id=1426

FIALA, Petr, PITROVÁ Markéta (2003) *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie

FICNER, Filip, KUSÁK, Martin (2007) *Energetický balíček Evropské komise jako počátek nové energetické politiky EU*. Praha: Parlamentní institut, <http://www.psp.cz/kps/pi/PRACE/pi-5-278.pdf>

HÄCKEL, Erwin (1997) Energetická politika. in: KLENER, Pavel. *Evropská unie od A do Z: příručka evropské integrace*. Praha: Karolinum

HAD, Miloslav, URBAN, Luděk (1997) *Evropská společenství: První pilíř Evropské unie*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů

HADFIELD, Amelia (2006) *EU Foreign Energy Policy: In The Pipeline?*. CFSP Forum, www.fornet.info

HARKS, Erno (2006) Energy security: The challenge of the twenty-first century. in: PERTHES, Volker, MAIR, Stefan(eds.), *European Foreign and Security Policy: Challenges and Opportunities for the German EU Presidency*. Research Paper 10, German Institute for International and Security Affairs (SWP), s. 73-77, http://swp-berlin.org/en/common/get_document.php?asset_id=3366

HUNT, Jo (2002) The Legal System of the EU. in: FITZROY DEARORN, Jackie G. (eds), *The European Union Handbook*. Routledge Reference Resources online. Taylor & Francis Publishing Group, staženo 28. 3. 2009, http://www.reference.routledge.com/subscriber/entry?entry=w034_p4.1

GAULT, John (2002) *The European Union: Energy Security and the Periphery*. Geneva Centre for Security Policy, Occasional Paper Series, No. 40, http://www.gcsp.ch/e/publications/Issues_Institutions/Int_Organisations/Occ_Papers/40-Gault.pdf

GRANT, Charles, BARYSCH, Katinka (2003) *The EU-Russia energy dialogue*. Centre for European reform, Briefing note, www.cer.org.uk/pdf/briefing_eu_russia.pdf

JEHLIČKA, Petr (2000) Mezinárodní politika životního prostředí. in: JEHLIČKA, Petr, TOMEŠ, Jiří, DANĚK, Petr (eds.), *Stát, prostor, politika. Vybrané otázky politické geografie*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta

JIAN, Cheng (2008) *Relations between Russia and Europe from the perspective of energy strategy*. Hamburg: Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik

KANIOK, Petr (2008). *Předsednictví Rady EU: Příběh půlstoletí*. Brno: Mezinárodní politologický ústav

KÉRÉBEL, Cécile (2009) *The Results of Negotiations on the "Climate and Energy Package"*. Institut Francais de relations internationales, http://www.ifri.org/frontDispatcher/ifri/publications/actuelles_de_1_ifri_1197584475485/publi_P_actuelles_ck_package_eng_1234954562592, staženo 10. 4. 2009

KRATOCHVÍL, Petr (2008) *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál

KÖNIG, Petr, LACINA, Lubor, PŘENOSIL, Jan (2007) *Učebnice evropské integrace*. Brno: Barrister&Principal

KUČEROVÁ, Irah (2006) *Evropská unie: Hospodářské politiky*. Praha: Karolinum

LUCAS, Edward (2008) *Nová studená válka*. Praha: Mladá fronta

MARSH, Steve, MACKENSTEIN, Hans (2005) *The International Relations of the European Union*. Harlow: Pearson Longman

PURVIS, Nigel, BUSBY, Joshua (2004) *The Security Implications of Climate Change for the UN System*. Environmental Change and Security Project Report, Issue 10, http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/ecspr10_unf-purbus.pdf

PLECHANOVÁ, Běla, FIDLER Jiří (1997) Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995. *Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku*

STERN, Johnatan (2006) *The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006*, Oxford Institute for Energy Studies, http://www.oxfordenergy.org/pdfs/comment_0106.pdf

ŠLOSARČÍK, Ivo (2003) *Právní rámec evropské integrace*. Praha: EUROPEUM

TÝČ, Vladimír (2006) *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. Praha: Linde

YOUNGS, Richard (2007) *Europe's External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market*, CEPS Working Document, No. 278, http://shop.ceps.eu/BookDetail.php?item_id=1560

WAEVER, Ole (1995) Securitization and Desecuritization. in: LIPSCHUTZ, Ronnie D. (ed.), *On Security*. New York: Columbia University Press

WESTLAKE, Martin, GALLOWAY, David (eds.) (2005) *The Council of the European Union*. London: John Harper Publishing

Periodické

BAHGAT, Gawdat (2006) Europe's energy security: challenges and opportunities. *International Affairs*, 82(5): 961–975

BARAN, Zeyno (2007) EU Energy Security: Time to End Russian Leverage. *The Washington Quarterly*, 30(4): 131–144

BELYI, Andrei V. (2003) New dimensions of energy security of the enlarging EU and their impact on relations with Russia. *Journal of European Integration*, 25(4): 351-369

BUZAN, Barry (1984). Peace, Power, and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations. *Journal of Peace Research*, 21(2): 109-125

HOOGEVEEN, Femke, PERLOT, Wilbur (2007) The EU's Policies of Security of Energy Supply Towards the Middle East and Caspian Region: Major Power Politics? *Perspectives on Global Development and Technology*, 6(1-3): 485-507

KÜTTING, Gabriela (2007) Environment, Development, and the Global Perspective: From Critical Security to Critical Globalization. *Nature and Culture* 2(1): 49–66

LARSEN, Henrik (2000) Concepts of Security in the European Union After the Cold War. *Australian Journal of International Affairs*, 54(3): 337-355

MCDONALD, Matt (2008) Securitization and the Construction of Security. *European Journal of International Relations*, 14(4): 563–587

STRITZEL, Holger (2007) Towards a Theory of Securitization: Copenhagen and Beyond. *European Journal of International Relations*, 13(3): 357–383

TICHÝ, Lukáš (2008) Energie a bezpečnost jejich dodávek ve vztazích Evropské unie a Ruska. *Mezinárodní politika*, 32(8): 25-28

TRIANTAPHYLLOU, Dimitrios (2007) Energy Security and Common Foreign and Security Policy (CFSP): The Wider Black Sea Area Context. *Southeast European and Black Sea Studies*, 7(2): 289–302

UMBACH, Frank (2007) Towards a European Energy Foreign Policy?. in: OVERHAUS, Marco, MAULL, Hanns W., HARNISCH, Sebastian (eds.), *Foreign Policy in Dialogue: Dealing with Dependency*, 8(20):7-15

WAIŠOVÁ, Šárka (2004) Od národní bezpečnosti k mezinárodní bezpečnosti: Kodaňská škola na křižovatce strukturálního realismu, anglické školy a sociálního konstruktivismu. *Mezinárodní vztahy*, 39(3): 66-86

WILLIAMS, Michael C. (2003) Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly*, 47(4): 511–531

YERGIN, Daniel (2006) Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*, 85(2): 69-82

Dokumenty

Commission staff working document: EU Energy Policy Data, SEC (2007) 12, 10 October 2007
http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/02_eu_energy_policy_data_en.pdf

Consolidated version of the Treaty on European Union, Official Journal C 325, 24 December 2002 <http://www.eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>

Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, Official Journal C 115, 9 May 2008,
<http://www.eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>

Council Decision of 12 February 2008 establishing Statues for the Euroatom Supply Agency, Official Journal L 41/15, 15 February 2008, <http://eur-lex.europa.eu>

Decision No. 1230/2003/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 adopting a multiannual programme for action in the field of energy: 'Intelligent Energy — Europe' (2003 — 2006), Official Journal L 176, 15 July 2003, <http://eur-lex.europa.eu>.

Dokument vysokého představitele a Evropské komise určený Evropské radě: Změna klimatu a mezinárodní bezpečnost, S113/08, 14. března 2008, http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/sede310308climatechange_/SEDE310308climatechange_cs.pdf

Green Paper: For a European Energy Policy, COM (94) 695 final/2, 23 February 1995, <http://aei.pitt.edu/1185/>

Green Paper: Towards a European strategy for the security of energy supply, COM (2000) 769, 2000 <http://www.eur-lex.europa.eu>

Sdělení Komise: Akční plán pro energetickou účinnost: využití možností, KOM (2006) 545 v konečném znění, 19. října 2006 <http://eur-lex.europa.eu>

Sdělení Komise: Akční plán pro energetickou účinnost: využití možností, KOM (2006) 545 v konečném znění, 19. říjen 2006, <http://eur-lex.europa.eu>.

Sdělení Komise Evropské radě a Evropskému parlamentu: Energetická politika pro Evropu, KOM (2007) 1 v konečném znění, 10. ledna 2007 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0001:FIN:CS:PDF>

Sdělení Komise Radě a Evropskému parlamentu: Pracovní plán pro obnovitelné zdroje energie: Obnovitelné zdroje energie v 21. století: cesta k udržitelnější budoucnosti, KOM (2006) 848 v konečném znění, 10. ledna 2007 <http://eur-lex.europa.eu>

Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Omezení celosvětové změny klimatu na dva stupně Celsia: Postup do roku 2020 a na další období, KOM(2007) 2 v konečném znění, 10. ledna 2007 <http://eur-lex.europa.eu>

Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Směřování k Evropskému strategickému plánu pro energetické technologie, KOM (2006) 847 v konečném znění, 10. ledna 2007 <http://eur-lex.europa.eu>

SOLANA, Javier (2006) Adress at EU Energy Conference: Towards an EU External Energy Policy, S324/06, 20 November 2006, www.eutests.eu/lib/pdf_out.php?fileid=97

Treaty on European Union, Official Journal C 191, 29 July 1992, <http://www.eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>

Závěry předsednictví, Evropská rada 13. a 14. března 2008, 7652/1/08 REV 1, 20. května 2008, <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=432&lang=cs>

Závěry předsednictví, Evropská rada 14. a 15. prosince 2006, 16879/1/06 REV 1, 12. února 2007, <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=432&lang=cs>

Závěry předsednictví, Evropská rada 21. a 22. června 2007, 11177/1/07 REV 1, 20. července 2007, <http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=432&lang=cs>

Zelená kniha: Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii, KOM (2006) 105 v konečném znění, 8. dubna 2006 <http://www.eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0105:FIN:CS:PDF>

Internetové zdroje

BBC, *EU and Russia risk summit fiasco*,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6178070.stm>, staženo 16. 4. 2009

BBC, *Ukraine 'stealing Europe's gas*,
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/4574630.stm>, staženo 16. 4. 2009

INTERGOVERNMENTAL PANEL ON CLIMATE CHANGING, About IPCC,
<http://www.ipcc.ch>, staženo 29.3.2009

ENERGY CHARTER, About the Charter, <http://www.encharter.org/index.php?id=61&L=0>

ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION, International Energy Statistics: Reserves, <http://tonto.eia.doe.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm?tid=5&pid=57&aid=6>

EURACTIV, *Energy and climate change: Towards an integrated EU policy*,
<http://www.euractiv.com/en/energy/energy-climate-change-integrated-eu-policy/article-160957>, staženo 18.3.2009

EURACTIV, *Pipeline Politics? Russia and the EU's battle for energy*,
<http://www.euractiv.com/en/energy/pipeline-politics-russia-eu-battle-energy/article-177579>, staženo 20.4.2009

EURACTIV, *Geopolitics of EU energy supply*,
<http://www.euractiv.com/en/energy/geopolitics-eu-energy-supply/article-142665>,
staženo 20.4.2009

EURACTIV, *EU renewable energy policy*, <http://www.euractiv.com/en/energy/eu-renewable-energy-policy/article-117536>, staženo 24.3.2009

EURACTIV, *Energy and climate change change: Towards an integrated EU policy*,
<http://www.euractiv.com/en/energy/energy-climate-change-integrated-eu-policy/article-160957>, staženo 9. 4. 2009

OFFICE OF CLIMATE CHANGE, Stern Team,
<http://www.occ.gov.uk/activities/stern.htm>, staženo 29.3.2009

EURO-MEDITERRRAENAN ENERGY MARKET INTEGRATION PROJECT,
The Euro-Mediterranean Energy Energy Partnership,

<http://www.medemip.eu/CMS/ImageUpload/089ea99d-fb42-4912-a76e-1dcc3ed91931.pdf>

EUROSKOP, *Putin na summitu odolal tlaku unie*, <http://www.euroskop.cz/38/6105/clanek/putin-na-summitu-odolal-tlaku-unie/>, staženo 16. 4. 2009

EVROPSKÁ, UNIE, Euroatom Supply Agency,
http://ec.europa.eu/euratom/mission_en.html, staženo 19. 3. 2009

EVROPSKÁ UNIE, Evropská komise.
http://www.ec.europa.eu/commission_barroso/piebalgs/index_en.htm, staženo 19. 3. 2009

EVROPSKÁ UNIE, Evropská komise,
<http://www.managenergy.net/indexes/I441.htm>, staženo 19.3.2009.

EVROPSKÁ UNIE, Evropská komise: Vnější vztahy,
http://ec.europa.eu/external_relations/gulf_cooperation/index_en.htm.

EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, *Plenární zasedání: Rozpravy*. 17. ledna 2006 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20060117+ITEM-011+DOC+XML+V0//CS&language=CS>

EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, *Plenární zasedání: Rozpravy*. 18. ledna 2006, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20060118+ITEM-002+DOC+XML+V0//CS&language=CS>

EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, *Plenární zasedání: Rozpravy*. 15. března 2006, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20060315+ITEM-003+DOC+XML+V0//CS&language=CS>

EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, *Plenární zasedání: Rozpravy*. 5. dubna 2006 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20060405+ITEM-004+DOC+XML+V0//CS&language=CS>

EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, *Plenární zasedání: Rozpravy*. 25. října 2006 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20061025+ITEM-004+DOC+XML+V0//CS&language=CS>

EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, *Plenární zasedání: Rozpravy*. 17. ledna 2007 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20070117+ITEM-003+DOC+XML+V0//CS&language=CS>

EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, *Plenární zasedání: Rozpravy, Přijaté texty*. 14. února 2007, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0040+0+DOC+XML+V0//CS&language=CS>

EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, *Plenární zasedání: Rozpravy*. 14. března 2007. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20070314+ITEM-004+DOC+XML+V0//CS&language=CS>

EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, *Plenární zasedání: Rozpravy, Přijaté texty*. 26. září 2007, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0413+0+DOC+XML+V0//CS&language=CS>

EVROPSKÁ UNIE, Evropský parlament, *Plenární zasedání: Rozpravy*. 23. ledna 2008 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20080123+ITEM-006+DOC+XML+V0//CS>

EVROPSKÁ UNIE, Rada Evropské unie,
<http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=413&lang=cs>

INOGATE, About INOGATE, Objectives,
http://www.inogate.org/inogate_programme/about_inogate/inogate-objectives,
staženo 25.4.2009

MINISTERSTVO PRŮMSYSLU A OBCHODU, Energetika a suroviny:
Energetické společenství, <http://www.mpo.cz/dokument1121.html>, staženo 21.
března 2009

NORD STREAM, Our Company, <http://www.nord-stream.com/our-company/shareholders.html>, staženo 22.4. 2009

UN Framework Convention on Climate Change, <http://www.unfccc.int>

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

ENERGETICKÁ POLITIKA EU A KONCEPT SEKURITIZACE

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Autor: *Lukáš Hadrava*

Obor a ročník: *Politologie a mezinárodní vztahy, 2. ročník*

Akademický rok: *2007/2008*

Vedoucí bakalářské práce: *JUDr. PhDr. Tomáš Karásek, PhD*

Souhlasím s vedením bakalářské práce:

červen 2008

Téma bakalářské práce

Svou bakalářskou práci bych rád pojal jako případovou studii, založenou na přístupu tzv. Kodaňské školy ke konceptu sekuritizace. Budu se snažit potvrdit hypotézu, že současnou snahu orgánů Evropské unie, vytvořit společnou energetickou politiku EU lze považovat za akt sekuritizace.

Evropská komise 10. ledna 2006 vydala dokument nazvaný *An Energy Policy for Europe*. V dokumentu veřejnost seznamuje s obecnými zásadami Energetické politiky EU a uvádí principy, v nichž je nutné učinit společnou akci. Obecné principy jsou:

- a) *udržitelnost*
- b) *bezpečnost dodávek*
- c) *konkurenceschopnost*

Pro kroky vycházející těchto principů hledá Komise podporu veřejnosti. Právě tyto principy bych rád využil jako základ při bližším zkoumání energetické politiky EU pomocí konceptu sekuritizace.

Koncept sekuritizace do oboru bezpečnostních studií přináší Kodaňská škola, která nesouhlasí s tím, že pojem bezpečnosti můžeme omezit pouze na vojensko-politickou sféru a za jediného aktéra bezpečnostních vztahů lze považovat stát. Zastánci tohoto proudu se snaží o pestřejší výzkumnou agendu, chtějí teoretický rozsah bezpečnostních studií obohatit o nová témata, přinést nové pojmy a postupy. Z toho důvodu přicházejí se sektorovým přístupem k bezpečnosti. Sektorová metoda analýzy slouží k dokonalejší analýze daného bezpečnostního tématu a definuje nové oblasti zájmu bezpečnostních studií. Sektory bezpečnostních vztahů jsou tedy následující:

- a) *vojenský sektor, b) politický sektor, c) ekonomický sektor, d) environmentální sektor,*
- e) *společenský sektor*

Každý z těchto sektorů má specifické druhy interakcí, agendu, své vlastní aktéry. Pro selekci problematiky, kterou by bylo možné zasadit do jednoho, či více sektorů bezpečnosti užíváme koncept sekuritizace. Sekuritizaci definujeme jako proces, kdy sekuritizující aktér prezentuje pomocí řečového aktu určité téma jako existenční hrozbu pro daný referenční objekt. Pro zvládnutí situace aktér vyžaduje mimořádná opatření. Tato opatření znamenají konání vybočující ze standardních politických mantinelů, posouvají téma nad běžnou politiku. Abychom mohli sekuritizaci považovat za úspěšnou, je nutné, aby relevantní publikum daný problém jako existenční hrozbu akceptovalo a s mimořádným opatřením souhlasilo. Úspěch sekuritizačního aktu závisí na struktuře řečového aktu a existenci usnadňujících podmínek, proces mohou ovlivnit funkční aktéři.

Aspekty tématu udržitelnosti řadí daný princip především do sektoru environmentální a ekonomické bezpečnosti. S bezpečností dodávek je spojena především vnější politika EU, tudíž charakter úkolů přivádí princip do politického, ekonomického a také vojenského sektoru bezpečnosti. V obou případech lze uvažovat o sekuritizaci. Poslední z principů není možné do této případové studie zahrnout, a to z následujících důvodů. Současné návrhy, v rámci konkurenceschopnosti, mají vytvořit jednotný energetický trh a zajistit větší dostupnost energií pro všechny občany a firmy EU. Proces sekuritizace souvisí se snahou vyčlenit určité téma mimo zavedené normy. Pokud tedy budeme pokládat společný trh a rovné příležitosti pro všechny členy EU za normu, je již nyní zřejmé, že tyto kroky nevedou k výsledku, přesahující běžnou politiku, spíše naopak. Ve své analýze energetické bezpečnosti se tedy zaměřím pouze na principy udržitelnosti a vnější bezpečnost.

Zpracování tématu

Skrze metodologii vymezenou definovaným konceptem budu zkoumat proces vytváření společné bezpečnostní politiky EU a způsob prezentace celého tématu. Fakt, že navrhované kroky EU zasahují do více oblastí a jsou rozdílného charakteru, mne staví před analytický problém. Tuto komplikaci vyřeším právě užitím sektorové metody analýzy. V rámci jednotlivých bezpečnostních sektorů budu zkoumat oba principy energetické politiky EU. Budu se orientovat hlavně na již navržené kombinace, avšak ostatním se vyhýbat nebudu. Otázkou například zůstává spojitost

energetické politiky a společenského sektoru. V závěru práce se pokusím o syntézu zjištěných poznatků, svou hypotézu tedy potvrdím či vyvrátím. Neomezím se pouze na bližší studium Komisí navržených kroků. Svou pozornost také zaměřím na ostatní dokumenty, související s touto strategií, na výroky představitelů dalších orgánů EU a na výroky a návrhy relevantních aktérů energetické politiky a evropské bezpečnosti. Ve všech těchto materiálech budu hledat řečové akty, které by se snažily přenést dosavadní energetickou politiku mimo zavedené normy. Definuji konkrétní sekuritizační aktéry, referenční objekty i další jednotky bezpečnostní analýzy. Abych mohl jakékoliv akce považovat za sekuritizační pohyby, musím nejdříve určit, co budu považovat za normu, od které se chce sekuritizující aktér odpoutat. Podrobnějšímu výzkumu také samozřejmě podrobím samotnou teorii sekuritizace. Je velice důležité zdůraznit, že mým cílem nebude hodnotit, zda jsou fenomény reálnou existenční hrozbou. Ve své práci se budu orientovat zejména na to, jakou rétorikou je problém energetické bezpečnosti prezentován a zda navržená opatření směřují ke změně či porušení stávajících pravidel.

Proces sekuritizace by měl být chápán jako negativní pojem. Pokud je nějaké téma přesunuto do sféry bezpečnosti, vyjadřuje to neschopnost nastalé problémy řešit prostřednictvím standardní politiky. V ideálním případě by se politický proces měl vyvíjet v souladu s obvyklými postupy a procedurami. Jinak hrozí, že dojde ke zneužití sekuritizace či jejího využití z taktického hlediska. Z tohoto důvodu považuji téma za důležité. Každou politickou aktivitu, která by se mohla snažit dostat mimo standardní mantinely, je nutné podrobit bádání. Přínos práce rovněž vidím ve skutečnosti, že svou pozornost zaměřuje na aktéra, který nebývá předmětem podobných studií, tedy na nadstátní společenství Evropské unie. Většina výzkumníků se pohybuje především v analytické rovině státu, subsystémové úrovni se vyhýbají.

Teoretický koncept navržený Kodaňskou školou není nový. Byl aplikován na mnoho případů, týkal se všech uvedených sektorů. Avšak podle mého zjištění, dosud nebyl kladen dostatečný důraz na oblast energetické bezpečnosti. Problematika energie byla v rámci oboru bezpečnostních studií několikrát zkoumána, ale téměř vždy pouze deskriptivní metodou. Zatím jsem nezjistil žádnou rozsáhlejší analýzu, která by kriticky pohlížela na jednání státních či nestátních aktérů při zajišťování bezpečnosti v této oblasti.

Bakalářská práce by měla přinést odpovědi na následující výzkumné otázky:

1. Lze aplikovat koncept sekuritizace na proces vytváření společné energetické politiky EU?
2. Jaký stav lze nyní považovat jako normu v oblasti energetické politiky EU?
3. Probíhá v současné době sekuritizace tématu společné energetické bezpečnosti EU?
4. Kdo/co jsou v dané problematice sekuritizační aktéři, referenční objekty, relevantní publikum i další jednotky bezpečnostní analýzy energetické politiky EU?
5. Je sekuritizace energetické bezpečnosti EU úspěšná?

Struktura práce

A. Úvod

B. Stat'

1. Vymezení pojmů
 - 1.1. Koncept sekuritizace
 - 1.2. Energetická bezpečnost EU
2. Určení standardů
 - 2.1. Princip udržitelnosti
 - 2.2. Princip bezpečnosti zdrojů
3. Rozbor navržených kroků a opatření
4. Sektory bezpečnosti a principy energetické politiky EU
 - 4.1. Vojenský sektor
 - 4.2. Politický sektor
 - 4.3. Environmentální sektor
 - 4.4. Ekonomický sektor
 - 4.5. Společenský sektor
5. Syntéza poznatků, odpověď na hypotézu

C. Závěr

Literatura

- ***Literatura monografická – neperiodická:***

Buzan, Barry (1991) *People, states and fear : an agenda for international security studies in the post-cold war era*. New York : Harvester Wheatsheaf

Buzan, Barry, Waever, Ole, de Wilde, Jaap (2005) *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií.

Evropská agentura pro životní prostředí (2002) *Energie a životní prostředí v Evropské unii: shrnutí*. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities.

Fiala, Petr, Pitrová, Markéta (2003) *Evropská unie*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury.

König, Petr (eds.) (2006) *Učebnice evropské integrace*. Brno : Barrister & Principal

Kučerová, Irah (2006) *Evropská unie: hospodářské politiky*. Praha: Karolinum.

Yergin, Daniel (1992) *The Prize, the Epic Quest for Oil, Money & Power*. Simon&Schuster.

- **Literatura monografická – periodická:**

Bahgat, Gawdat (2006) Europe's energy security: challenges and opportunities. *International Affairs*. Vol. 82, No. 5 : 961-975

Belyi, Andrei (2003) New dimensions of energy security of the enlarging EU and their impact on relations with Russia. *European Integration*. Vol. 25, No. 4 : 351 – 369.

Yergin, Daniel (2006) Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*. Mar/Apr , Vol. 85, Issue 2 : 69-82

Waissová, Šárka (2004) Od národní bezpečnosti k mezinárodní bezpečnosti. Kodaňská škola na křižovatce strukturálního realismu, anglické školy a sociálního konstruktivismu. *Mezinárodní vztahy*. Issue 3/2004 : 66-86

Weiss, Tomáš (2006) Energetická politika Evropské unie. *Mezinárodní politika*. Vol. 30, No. 6 : 7-9

- **Prameny:**

Action Plan to Improve Energy Efficiency in the European Community, COM(2000) 247, 26 April 2000; <http://europa.eu/scadplus/>

Action Plan for Energy Efficiency: Realising the Potential, COM(2006) 545, 19 October 2006;
http://ec.europa.eu/energy/action_plan_energy_efficiency/doc/com_2006_0545_en.pdf

An Energy Policy for Europe, COM(2007) 1, 10 January 2007;
http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/01_energy_policy_for_europe_en.pdf
Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Towards to European Strategic Energy Technology Plan, COM(2007) 847, 10 January 2007;

http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/19_strategic_energy_technolgy_plan_en.pdf

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Renewable Energy Road Map, Renewable energies in the 21st century: building a more sustainable future, COM(2007) 848, 10 January 2007;
http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/03_renewable_energy_roadmap_en.pdf

Green paper – Towards a European strategy for the security of energy supply, COM(2000) 769, 2000;
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52000DC0769:EN:HTML>

Zelená kniha: Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii, KOM(2006) 105, 8. března 2006;
http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/doc/2006_03_08_gp_document_cs.pdf

Zelená kniha o energetické účinnosti aneb Méně znamená více, KOM(2005) 265, 22. června 2005;
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0265:FIN:CS:PDF>

- ***Ostatní zdroje:***

European Commission
www.ec.europa.eu

Euroskop.cz, oficiální portál informačního centra EU
www.euroskop.cz

International Energy Agency
<http://www.iea.org/>

European Commission Directorate-General for Energy and Transport
www.managenergy.net

World Energy Outlook
www.worldenergyoutlook.org